

HORAȚIU DIMITRIU, O PERSONALITATE ARTISTICĂ ȘI CULTURALĂ UITATĂ

de ADRIAN-SILVAN IONESCU

Résumé: Horațiu Dimitriu (1890–1926) était un artiste ayant de nombreuses préoccupations. Sa carrière, très courte, s'est déroulée au long de 20 ans, symétriquement distribuée d'un côté et de l'autre d'un axe représenté par la Grande Guerre : formé et affirmé avant 1914 et arrivé à sa maturité, après 1916. Il a fait partie des artistes affiliés, en 1917, au Grand Quartier Général, ayant comme but d'exécuter des peintures inspirées par les combats et l'évolution de la guerre. Mais il ne s'est pas fait remarquer dans ce groupe et il n'a non plus participé à l'exposition organisée par ses camarades, en janvier 1918. En échange, il a élaboré des projets pour des timbres-poste et monnaies divisionnaires en papier. Ensuite, il a collaboré avec des portraits de souverains, d'hommes politiques et de militaires importants du moment, dans les pages du périodique *Neamul Românesc*. Artiste graphique d'une grande force, pratiquant non seulement l'art du chevalet, mais également la graphique appliquée, promoteur de la gravure en bois ou linoléum, peintre sensible, amoureux des couleurs du paysage de sa patrie, illustrateur de presse quotidienne, caricaturiste inspiré et virulent, chercheur intéressé par la reconstitution de la vie de Theodor Aman, son illustre prédécesseur, Horațiu Dimitriu a créé entre deux époques, en marquant par son œuvre et son existence fulgurante une période de grandes transformations. Mais, trop tôt disparu, il fut vite et injustement oublié.

Keywords: World War I, woodcut, linocut, King Ferdinand, Queen Marie, General Herni M. Berthelot, Theodor Aman.

O figură singulară în artele plastice de la începutul secolului al XX-lea a fost Horațiu Sava Dimitriu (1890–1926), personalitate foarte discretă și rezervată, care prefera lucrul înfrigurat, în atelier, expunerilor publice și reclamei pe care și-o căutau, cu asiduitate, alți confracți.

Artistul se născuse în 1890 la Târgu Jiu în familia unui militar de carieră, Sava Dimitriu, care avea să urce în ierarhia militară până la gradul de general. De la vârstă fragedă și-a manifestat aplecarea spre arte, atât spre pictură cât și spre grafică, fiind dotat pentru caricatură. Dar atât Horațiu ca și fratele său mai mic, Romulus, erau destinați carierei armelor și au urmat Liceul Militar din Iași. Însă chemarea pentru plastică a fost mai puternică și Horațiu s-a bucurat de înțelegerea părinților care, după absolvirea acelei instituții, l-au trimis la München în 1908¹. Acolo a fost admis la Academia Regală Bavareză de Arte Frumoase unde a studiat desenul, pictura și s-a perfecționat în xilogravură, tehnică pe care o va îndrăgi și practica, cu mult success, de-a lungul scurtei sale vieți. În 1912, după absolvire Academiei Bavareze, s-a mutat la Paris și s-a înscris la Școala Națională de Belle-Arte pe care, însă, nu a frecventat-o cu prea mare asiduitate. A fost elevul lui Paul-Albert Laurens². Din Orașul Luminilor avea să se întoarcă în 1914, la izbucnirea Marelui Război. În tot acest interval ținuse legătură cu țara trimițând lucrări spre expunere, așa cum a fost în 1913, când în magazinul craiovean de rame „Gioconda” a fost panotat un triptic cu tema *Bătălia de la Rovine*, inspirat de poemul lui Mihai Eminescu, „Scrisoarea a III-a”³. Anul următor a participat cu câteva lucrări la Expoziția pictorilor craioveni. Dar debutul real l-a avut în 1915 când a fost prezent atât la Salonul Oficial din București cât și la a 15-a ediție a Expoziției Societății „Tinerimea Artistică” unde a prezentat o suită de gravuri mult apreciate. Omul politic Vasile Morțun, mare colecționar și cunoscător într-ale artei, i-a achiziționat cinci gravuri cu acea ocazie⁴. În toamna anului 1915 a organizat o expoziție personală la Craiova unde a prezentat atât pictură cât și gravură.

¹ Paul Rezeanu, *Horațiu Dimitriu*, în catalogul *Expoziției retrospective de pictură și grafică Horațiu Dimitriu, 1890–1926*, Muzeul de Artă, Craiova, aprilie 1976, p. 3, *Idem*, *Istoria artelor plastice în Olteania (1800–2000)*, Craiova, 2010, vol. I, p. 270; *Idem*, *Pictori puțin cunoscuți*, Craiova, 2009, p. 30–131.

² Gabriel Badea-Păun, *Pictori români în Franța 1834–1939*, București, 2012, p. 103.

³ Paul Rezeanu, *Istoria artelor plastice în Oltenia, op. cit.*, p. 271.

⁴ *Ibidem*, p. 272.

La intrarea României în Marele Război de partea Aliatilor, Horațiu Dimitriu a fost mobilizat. Dar, la finele lunii iunie 1917, când generalul de corp de armată Constantin Prezan, Șeful Statului Major General, a emis Ordinul Circular nr. 9400 prin care era creată o secțiune de artiști militari atașați Marelui Cartier General, Secția a 3-a Adjutantură, cu misiunea de a elabora iconografia participării noastre la Războiul de Reîntregire a Neamului⁵, Dimitriu a fost selectat în acel grup de elită. La lista inițială, destul de lungă, ce ajungea la 33 de artiști – în care se regăseau nume de plasticieni deja afirmați sau care aveau să-și câștige o binemerită celebritate în perioada postbelică, precum Ion Theodorescu-Sion, Camil Ressu, Nicolae Dărăscu, Ștefan Dimitrescu, Aurel Băeșu, Eftimie Hârlescu, D. Stoica, Cornel Medrea, Oscar Han, I. Iordănescu, Ion Jalea (ce avea să cadă rănit în timp ce lua schițe pe linia frontului) – au mai fost adăugați încă 8, între care se afla și Horațiu Dimitriu⁶. (Fig. 1)

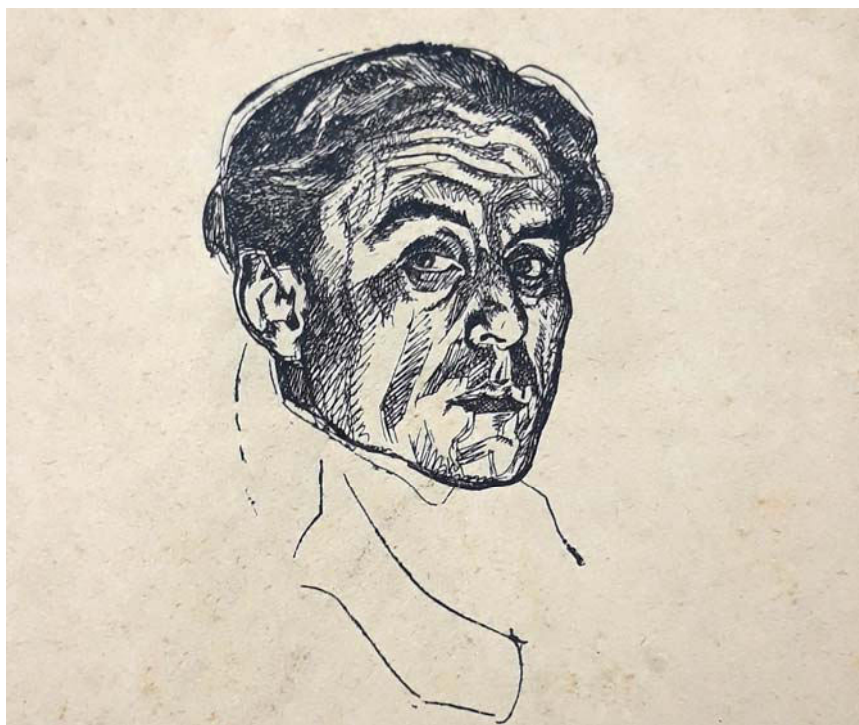

Fig. 1. Horațiu Dimitriu, Autoportret, pe coperta catalogului expoziției retrospective 1940.

În această perioadă, când se afla sub arme într-un Iași arhiaglomerat din cauza refugiaților și a concentrării de trupe, Dimitriu nu s-a manifestat în mod vizibil între camarazii săi. Nu a figurat pe simeză la expoziția organizată în septembrie 1917, care a avut circuit închis, fiind destinată doar eșalonului superior al armatei, care trebuia să stabilească valoarea operelor realizate în acel scurt interval și să valideze, sau nu, eficiența grupului de artiști-soldați. Ziarul ieșean *Opinia*, în numărul său din 8 septembrie, anunța pregătirea evenimentului și dădea o listă a expozanților în care Horațiu Dimitriu nu era menționat. Tot acolo s-a precizat că expoziția „nu va fi publică”⁷.

Nici în cronică apărută sub titlul *Arta războiului nostru*, semnată de gazetarul Aurel Metroniu în paginile *Neamului Românesc*, nu se făcea vreo referire la lucrările sale⁸. Probabil că în perioada respectivă Dimitriu se dedicase, cu pasiune și sânguință, creației sale ce nu se încadra deloc tematicii războinice pentru a cărei finalitate fusese chemat să activeze la Marele Cartier General. Nu toți artiștii-soldați puteau răspunde cu același entuziasm cerințelor superiorilor. Este notorie dezaprobarea și obiecțiile generalilor în fața compoziției lui Ștefan Dimitrescu, *Un cămin din Cașin*, cunoscută mai târziu sub titlul de *Morții de la Cașin*, care, reprezentând o scenă pașnică și tristă de priveghere a unor săteni răpuși de bombardamentele inamice,

⁵ Centru de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice Pitești, Fond Marele Cartier General, dosar 1378, f. 26–26 v.

⁶ Adrian-Silvan Ionescu, *Artiști și soldați. Plasticienii atașați Marelui Cartier General și realizările lor*, în SCIA, Artă plastică, Serie nouă, tom 7 (51)/2017, p. 8.

⁷ *Opinia* no. 3151/8 septembrie 1917.

⁸ A. Metroniu, *Arta războiului nostru*, în *Neamul Românesc*, nr. 251/13 Septembrie 1917, p. 1.

nu corespundea așteptărilor lor de a vedea, ca rod al penelului plasticienilor concentrați, scene violente, cu atacuri năvalnice sau rezistență îndârjită din care să reiasă eroismul soldatului român. Lucrarea a fost admisă pe simeză numai datorită intervenției energice și a argumentelor imbatabile ale pictorului Costin Petrescu⁹ – membru în juriul predominant militar al acelei expoziții chiar dacă refuzase să facă parte dintre artiștii ce fuseseră chemați sub drapel spre a lupta cu armele lor, penelul și eboșoarul.

Nici la următoarea expoziție de la începutul anului 1918 Dimitriu nu a prezentat vreo lucrare. Vernisajul acelei manifestări ce a luat proporțiile unui eveniment monden pentru elita civilă, militară și diplomatică a capitalei moldovenești a avut loc pe 26 ianuarie 1918, la orele 12, în localul Școlii de Belle-Arte de pe Strada Arcu nr. 7¹⁰. În condițiile precare ale lipsei de hârtie, de cerneală tipografică și de personal specializat, a fost, totuși, tipărit un foarte modest catalog: o foaie volantă, coală împăturită în două pe care era dată lista, în ordine alfabetică, a artiștilor expozanți și titlul lucrărilor de pe simeză, fără vreo ilustrație sau detalii privind tehnica și dimensiunile exponatelor. Din listă lipsea numele lui Dimitriu. Dar el nu a fost singurul. Au mai fost și alții care nu expuseseră din motive care, deocamdată, nu pot fi precizate.

Dar aceasta nu însemna că artistul nu era activ și talentul său nu era recunoscut. Dimpotrivă, el câștigase concursul pentru proiectele de monedă divizionară și de timbre, cum se va vedea mai jos și i se comandase un model de diplomă pentru eroii căzuți. Presa anunța, cu bucurie, această inițiativă menită a mângâia pe cei ce-și pierduseră rudele pe front: „Aflăm că Ministerul de Război a însărcinat pe pictorul H. Dimitriu să execute un proiect de Diplomă pentru familiile celor morți pentru patrie”¹¹. Aceasta nu era totul: i se comandase și proiectarea unei medalii pentru onorarea invalizilor și realizarea unei suite de tablouri în care să fie reprezentați eroii uneia dintre unitățile ce se distinseseră în lupte și avuseseră mari pierderi în corpul ofițeresc. În ziarul *Opinia* erau furnizate mai multe detalii în acest sens: „Ministerul de Război a însărcinat pe pictorul Horațiu Dimitriu să execute proiectul de Diplomă pentru familiile celor morți pentru patrie, proiect premiat la concursul stabilit între pictorii și sculptorii de la M. C. G. Tot domnul Dimitriu a fost autorizat să facă un proiect de plachetă ce se va da mutilaților din războiul recent. Lucrările vor fi expuse publicului cu autorizația ministerului și imediat ce ocazia o va permite.

Domnul colonel Rasoviceanu, comandantul eroicului regiment de vânători No. 9 intenționează să formeze un sanctuar al cazărmei care va curpinde portretele în ulei a tuturor ofițerilor morți vitejește la Mărășești și în alte lupte, ofițeri cari au făcut parte din acest regiment. Cu executarea tablourilor va fi însărcinat pictorul H. Dimitriu. Inutil să insistăm asupra acestei prea frumoase idei, care nu poate decât să cinstească pe comandantul regimentului”¹².

Artistul nu a întârziat să se afirme cu pregnanță, pe simeză, la sfârșitul verii 1918 când a deschis o expoziție personală de mare succes în care a prezentat cam tot ce lucrase în acel interval, pe lângă desene și acuarele – tehnici întâlnite la toți ceilalți confrăți – xilografuri și proiecte pentru monede și timbre, în care se specializase și devenise un autor de mare reputație.

Presa ieșeană încuraja și lauda apariția acestei noi stele pe firmamentul plasticiei românești: „(...) D. Dimitriu este autorul hârtiei monetare divizionare și ale întregii emisiuni de timbre și mărci, lucrări obținute atât de strălucit de d-sa la concursul stabilit între toți artiștii români. Sperăm să avem ocazia să cunoaștem mai de aproape pe d. Dimitriu care ne-a inspirat mult interes întrucât numele d-sale n-a figurat decât rar în coloanele de critică de artă ale saloanelor de expoziții din București. Faptul de a fi fost concurat de mulți artiști cu reputație ne atrage și mai mult interesul pentru această expoziție”¹³.

Din cauza lipsei acute de monedă metalică divizionară pe piața ieșeană, Dimitriu a contribuit la executarea proiectului pentru aceasta care, în absența unei monetării unde să poată fi bătută, s-a decis a fi tipărită pe hârtie. Aceasta era o anomalie dar și un unicat pe plan mondial pentru că moneda de hârtie în valoare de 10 bani (Fig. 2), cu dimensiunea de 38 x 27,5 mm este cea mai mică bancnotă din lume. Toate monedele cu valori de 10, 25 și 50 de bani aveau pe recto efigia regelui Ferdinand I cu un chenar decorativ și elemente care să le facă imposibil de falsificat, iar pe verso, sub specificarea în litere a valorii, stema României de dinaintea Marii Uniri când au fost adăugate noi elemente heraldice în conformitate cu teritoriile

⁹ Costin Petrescu, *La Iași, în timpul războiului, 1916–1917. Însemnările unui pictor refugiat*, ediție îngrijită de Virginia Barbu, București, 2018, p. 28.

¹⁰ *Deschiderea Expoziției de pictură și sculptură a artiștilor mobilizați la Marele Cartier General*, în *România*, nr. 327/ 27 ianuarie 1918; *Deschiderea expoziției artiștilor pictori și sculptori mobilizați*, în *Mișcarea* nr. 21/ 27 ianuarie 1918, p. 2.

¹¹ *Viitorul Țării* no. 15/8 aprilie 1918, p. 120.

¹² *Opinia* no. 3310/29 martie 1918, p. 2.

¹³ *Evenimentul* nr. 152/9 august 1918, p. 2.

alipite și, în cartușul de jos, un text cu penalitățile pentru contrafaceri (Fig. 3). Valorile erau diferențiate doar prin culori: 10 bani verde-ocru, 25 bani roșu-brun (Fig. 4), 50 bani verde-ocru¹⁴. Pe marginea de jos, verso în stânga, apărea numele autorului H. Sava Dimitriu (Fig. 5), iar pe recto, în același loc, era specificat că imprimarea fusese făcută la Serviciul Geografic al Armatei, singura instituție care poseda o tiparniță performantă. Ulterior, imprimarea s-a făcut la Petrograd, după care a fost chiar cumpărată o tipografie la Moscova¹⁵. Timbrele cu valori nominale de 5, 10, 25, 35, 40 și 50 de bani, 1 și 2 lei, aveau, la fel efigia monarhului și au fost tipărite la Moscova în 1917¹⁶ (Fig. 6, 7, 8).

Expoziția a fost organizată în sala deja consacrată pentru asemenea evenimente, pe Str. Lăpușneanu nr. 18, în spațiul redacției periodicului de stânga *Omul liber* și a fost deschisă pe 15/27 august 1918. În jurnalul „Mișcarea” erau evidențiate calitățile acestui plastician plurivalent care însă nu își căpătase celebritatea cuvenită: „Publicul ieșean, care nu cunoaște pe acest tânăr element al artei naționale decât din succesele obținute de d-sa la concursurile de filatelie, grație cărora avem hârtia monetară divizionară și aproape întreaga emisiune de mărci și timbre cu capul M. S. Regelui, are ocazia să vadă o serie de lucrări, gravuri pe lemn, aquarele, desemnuri, etc. Lucrări ce vor da posibilitatea, mai ales celor cunoscători în materie de artă, să se fixeze asupra adevăratelor merite ale d-lui Dimitriu”¹⁷. Înaintea vernisajului, presa făcea bună reclamă evenimentului unde urmau a fi vizionate peste 100 de lucrări și dădea detalii asupra prodigioasei activități a artistului căruia îi era specificată, cu mândrie, calitatea de membru în Société Nationale des Beaux-Arts din Paris. Era menționat faptul că opera autorului nu se limita doar la grafica de șevalet cu finalitate strict estetică, destinată exclusiv admirării colective sau personale, spre mângierea și bucurarea ochiului, ci atingea și sfera graficii aplicate cu rezultate de stringentă necesitate obștească, pentru care el era deja mult elogiat: „D. Dimitriu este autorul hârtiei monetare divizionare, iar proiectele ce are pentru noua emisiune de mărci și timbre fiscale precum și alte lucrări similare au fost premiate la concurs pus între toți artiștii pictori și sculptori de către ministerul Finanțelor și de Război”¹⁸. Între operele cu finalitate pur hedonistă presa remarcă două xilogravuri, *Răsărit de lună pe Lotru* și *Casă părăsită la Rășinari*¹⁹. Față de alte expoziții de artă, autorul și-a gândit sala ca un scenograf, pentru a fi interesantă și atractivă în totalitate nu doar prin operele de pe simează. Acest fapt era remarcat și de cronicarul de la *Evenimentul* care nota, cu entuziasm: „Este prima expoziție în țara noastră și în Iași care ne dă impresia unei adevărate manifestațiuni artistice pe terenul grafic și al desenului și în felul compozițiilor occidentale similare. Interiorul este amenajat cu multă sobrietate și curățenie; frumoase covoare împodobesc zidurile pe care se scaldă, într-o lumină dulce, culori și linii armonioase. Varietatea tehnică inspiră soliditate și originalitate. Totul formează un ansamblu complet, care nu lasă nimica de dorit dând ochiului o satisfacție binefăcătoare”²⁰.

Într-o țară unde doar pictura de șevalet era la mare preț între degustătorii de frumos și clienții constanți ai atelierelor plasticienilor, arta gravurii era o raritate, chiar o curiozitate prea puțin apreciată. Așa că specializarea lui Dimitriu în xilogravură, subliniată cu insistență de presă, putea reprezenta un factor de maximă atracție pentru un public nu prea educat plastic și tentat de excentricități. „Expoziția pictorului Horațiu Dimitriu – preciza cronicarul de la *Mișcarea* – dă prilej amatorilor de artă să admire o specialitate neglijată până azi în pictura românească. Horațiu Dimitriu expune o serie de gravuri pe lemn, în care îndemânarea meșteșugului merge alături de cele mai fericite efecte artistice. Deși tânăr, Horațiu Dimitriu a trecut demult etapa «frumoaselor promisiuni». De data asta artistul soalesează [cuvânt neinteligibil!] și cucerește”²¹.

Deși își formulaseră intenția de a-i consacra o cronică mai amplă²² fără a se limita doar la notițele laudative de după vernisaj, reprezentanții presei ieșene nu au mai publicat meritatul comentariu la expoziția

¹⁴ Mugur Isărescu (coordonator), Surica Rosentuler, Sabina Marițiu, Romeo Cârjan, *Emisiunile de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896–1929*, Banca Națională a României, București, 2007, p. 110, 111, 112.

¹⁵ Sabina Marițiu, Romeo Cârjan, *Proiecte de bancnote românești 1921–1947. Catalog*, Banca Națională a României, București, 2012, p. 11.

¹⁶ Informație primită de la dl. dr. Cristian Scăiceanu, extrasă din lucrarea Domniei Sale *Dicționarul machetatorilor de mărci poștale românești*, apărut la OSCAR Print, 2018. Ne exprimăm și pe această cale grațitudinea pentru generozitatea cu care autorul ne-a pus la dispoziție atât detaliile tehnice cât și reproducerile aferente.

¹⁷ *Mișcarea* nr. 183/15 august 1918, p. 2.

¹⁸ *Opinia* nr. 3416/10 august 1918, p. 1.

¹⁹ *Opinia* nr. 3435/4 septembrie 1918, p. 2.

²⁰ *Evenimentul* nr. 169/31 august 1918, p. 2.

²¹ *Mișcarea* nr. 198/3 septembrie 1918, p. 3.

²² *Evenimentul* nr. 169/31 august 1918, p. 2: „(...) Vom reveni în detaliu asupra acestei prea interesante expoziții care onorează mișcarea artistică din capitala Moldovei”.

lui Dimitriu. *Neamul Românesc* îi anunța închiderea și dorința de a prezenta opinia redacției despre eveniment: „Expoziția de gravură în lemn, acvarele și schițe a pictorului Horațiu Dimitriu s-a închis. Împrejurările ne-au împedecat de a vorbi la timp de ea; (...) luăm însă dreptul de-a comunica cetitorilor noștri într-un număr viitor impresiile noastre”²³. Acele impresii nu au mai apărut vreodată! Dar, la scurt timp, în aceeași toamnă, editorul se va revanșa față de talentatul artist a cărui operă nu fusese îndestul lăudată în paginile publicației sale prin reproducerea chiar pe foaia de titlu a mai multor lucrări ale lui Dimitriu, așa cum se va vedea mai jos.

Se pare că Horațiu Dimitriu – fiu de general și frate de viitor general, crescut în spiritul gloriei militare – nu s-a simțit prea bine ca artist special afiliat Marelui Cartier General și nu a putut face nimic din ceea ce și-ar fi dorit în această calitate așa cum preciza, cu o notă de regret, în prefața catalogului expoziției sale din 1921 de la Sala Flacăra din București: „N-am pictat bătălii la Marna și pe front mi s-a făcut cînstea de a fi trimis la M. C. G. la spartul târgului. (...)”²⁴.

În ultimele trei luni ale anului 1918, după ce fusese demobilizat, Dimitriu a fost un constant colaborator la periodicul *Neamul Românesc* al lui N. Iorga unde asigura ilustrația primei pagini. Cea dintâi apariție este reprezentarea unui monument istoric, Biserica Sf. Teodor cu hramul Sfinții Împărați Constantin și Elena din Iași, căreia Iorga îi consacra un articol în numărul din 9 octombrie. Era o vedere generală a monumentului căruia îi lipsea pisană și nu se știa exact data edificării dar, după aprecierile savantului, sigur aparținea secolului al XVII-lea. Iorga deplângea delăsarea în care se afla edificiul și împrejurimile sale, un maidan de pe care dispăruse o construcție veche, boierească, și atrăgea atenția în final asupra ilustrației colaboratorului său care spera să aibă un oarecare efect asupra edililor locali: „Gravura d-lui Horațiu Dimitriu, popularisând biserica, poate și ea să influențeze asupra soartei ei mai bune”²⁵. (Fig. 9)

Iorga, dându-și seama de importanța ilustrației de calitate pentru o publicație ca a sa, îl invitase pe Dimitriu să colaboreze la *Neamul Românesc*. Dar contribuția artistului trebuia remunerată iar detaliile tehnice impuse de tipărirea gravurilor necesita susținere financiară așa că, în același număr al ziarului, fusese inserată o notiță prin care era anunțat că prețul publicației urma a fi mărit: „N-l de Duminică ilustrat costă 20 de bani pentru a ieși și cheltuielile reclamate de partea artistică”²⁶.

Apariția unui număr înobilat de o lucrare a colaboratorului artistic era anunțată cu anticipație, de două ori, precizându-se autorul: „Suplimentul artistic din n-l nostru de Duminică va cuprinde portretul lui Wilson”²⁷ și „În no. de Duminecă se va da portretul lui Wilson de Horațiu Dimitriu”²⁸. Pe prima pagină a numărului din 16 octombrie 1918 a fost tipărit nobilul portret al președintelui Statelor Unite, Woodrow Wilson. (Fig. 10). Încadrat de două fascii și având dedesubt vulturul american cu aripile întinse și scutul pe piept, chipul președintelui are o ușoară înclinare spre dreapta. Iorga a semnat un articol despre omul forte al momentului, articol în care îi creiona personalitatea luminoasă plasată în contextul Marelui Război. Istoricul român se vedea că îl admira pe istoricul american devenit președinte, chemat a conduce destinele nu numai ale țării sale ci ale întregii omeniri: „Un profesor de istorie, un liniștit universitar, din care, împrejurări pe care nu el le-a adus și pe care n-ar fi crezut, până ieri, că le va influența într-un chip așa de hotărâtor, l-au făcut arbitru lumii”²⁹. Din aceste rânduri se sesiza aspirația marelui savant român de a fi el însuși într-o poziție similară de mărire și de răspundere, așa cum se simțea că este capabil prin pregătire și înalte sentimente patriotice.

Peste câteva zile, pe 22 octombrie 1918, era anunțată apariția, în numărul următor, a portretului generalului Henri M. Berthelot, comandantul Misiunii Militare Franceze din România, ziarul având din nou prețul special de 20 de bani al aparițiilor ilustrate³⁰. Prezentat în profil spre stânga (Fig. 11), trăsăturile marele soldat fuseseră inspirate de o medalie executată de un sculptor francez aflat în acel moment la Iași,

²³ *Neamul Românesc* nr. 252/11 septembrie 1918, p. 3.

²⁴ [Horațiu S. Dimitriu], *Prefață la catalogul expoziției mele de pictură*, în *Catalogul Expoziției de pictură Horațiu Sava Dimitriu*, Sala „Flacăra” Str. Câmpineanu nr. 40, 16 octombrie – 1 noiembrie 1921, Tipografia Profesională Dim. C. Ionescu, București, 1921.

²⁵ N. Iorga, *Biserica Sf. Teodor*, în *Neamul Românesc* nr. 279/9 octombrie 1918, p. 2.

²⁶ *Neamul Românesc* nr. 279/9 octombrie 1918, p. 2.

²⁷ *Neamul Românesc* nr. 282/12 octombrie 1918, p. 3.

²⁸ *Neamul Românesc* nr. 284/14 octombrie 1918, p. 3.

²⁹ N. Iorga, *Woodrow Wilson*, în *Neamul Românesc* nr. 286/16 octombrie 1918, p. 4.

³⁰ *Neamul Românesc* nr. 292/ 22 octombrie 1918.

așa cum era specificat într-o notă: „Portretul Generalului Berthelot e gravat de pictorul H. Dimitriu după medalia făcută de d. A. Lavriller (prix de Rome)”³¹. (Fig. 12). Tăiat în linoleul, portretul generalului specula în chip admirabil luminile și umbrele specifice reliefului de medalie

În acel moment, plasticianul francez se afla în capitala Moldovei și era foarte activ. Presa anunța că artistul inițiasă o școală de vară, de modelaj, pentru cei interesați: „Un interesant curs de sculptură – de vacanță – îl predă, în Bele-Arte, distinsul profesor francez Lavrier (sic), ale căror lecțiuni le urmează cu mult interes numeroșii elevi și particulari. Profesorul Lavrier e un mare artist, de la care poți învăța multe lucruri bune și e o fericire că elevii care vor să urmeze Bele-Arte, au ocasiunea să beneficieze de aceste înalte cursuri, extrem de interesante ale d-lui Lavrier”³².

Făcându-i adesea reclamă, ziarul ieșean „Evenimentul” îi enumera și lauda lucrările precizând și prețurile percepute pentru ele: „Cunoscutul medalist francez André Lavrilier (Prix de Rome) execută lucrări și în bronz cu 300 și 250 lei. Marele artist în timpul șederii sale la Iași a executat în mod maestru medaliile care reprezintă pe generalul Laffont, pe d. de St. Aulaire, pe Principesa Ileana, pe dr. I. Cantacuzino, pe generalul Berthelot, etc. Multe lucruri bune ar putea învăța tinerii noștri artiști precum și elevii care urmează cursurile la Belle Arte, de la acest mare artist”³³. În chiar acele zile ale toamnei, îi fusese comandată efigia colonelului Joseph Boyle care avusese o contribuție capitală în eliberarea și aducerea în patrie a unor demnitari și refugiați români sechestrați la Odesa de bolșevicii lui Cristian Rakovski: „În vitrina magazinului «Domnița Ruxanda» s-a expus bronzul lucrat de cunoscutul medalist francez Lavrier (sic) (Prix de Rome) care reprezintă pe colonelul canadian Boyle, bronz turnat în urma subscripției deschisă ca semn de recunoștință pentru salvarea românilor din Odessa”³⁴. După apariția acestui anunț, autorul lucrării intervine în același periodic cu două precizări, privind faptul că exemplarele expuse nu sunt de vânzare iar cei doritori a poseda copii ale acelor medalii le puteau obține la redacția aceluia ziar sau la magazin, pentru o anumită sumă: „(...) Executând medalia d-lui colonel Boyle, comitetul executiv mi-a cerut de a fixa prețul exemplarelor în bronz pentru persoanele care ar dori să posede o amintire. Prețul fixat este de 300 lei exemplarul de față și 250 lei reversul și se poate procura unul sau altul, după placul fiecăruia. Persoanele care doresc a poseda un asemenea exemplar sunt rugate a se adresa la redacția ziarului «Evenimentul» sau la magazinul Domnița Ruxanda. Medaliile citate în nota *Evenimentului* nu sunt de vânzare”³⁵.

Tot după o medalie datorată eboșoarului lui Lavrillier a executat Dimitriu efigia ministrului Franței, contele de Saint-Aulaire, publicat în nr. 307 din 6 noiembrie 1918 al *Neamului Românesc*³⁶.

În schimb pentru trăsăturile diplomatului american Charles Vopicka, pasionatul gravor a beneficiat de o ședință de poză din partea modelului, așa cum informa periodicul care reproducea acea lucrare: „D. Vopicka, ministrul Americii în România, a binevoit să pozeze colaboratorului nostru artistic, pictorul H. Dimitriu, pentru portretul care va apărea în n-l de Duminică”³⁷. (Fig. 13) Portretul, apărut în nr. 300 din 30 octombrie, îl prezintă semiprofil spre stânga pe entuziastul și devotatul prieten al românilor: o privire pătrunzătoare, hotărâtă, o frunte înaltă, luminoasă, gura strânsă sub o mustață scurtă și o bărbie voluntară defineau caracterul puternic, sincer și ferm al acestui berar chicagoean de origine cehă trimis în misiune în mijlocul butoiului cu pulbere al Europei, așa cum avea să descrie chiar el aceste ținuturi într-un volum memorialistic apărut în 1921, *Secrets of the Balkans. Seven Years of a Diplomatist's Life in the Storm Center of Europe*³⁸. (Fig. 14).

Ca și alte asemenea portrete, și acesta e înscris într-un oval având la bază numele diplomatului, cu majuscule, și încadrat de ramuri de măslin iar, în partea de sus, drapelul Statelor Unite care, în chip ciudat – chiar nereglementar am putea spune – are stele cu șase colțuri în loc de cinci. E greu de decelat motivul acestei licențe pe care și-a luat-o artistul în această privință.

³¹ *Neamul Românesc* nr. 293/23 octombrie 1918, p. 3.

³² *Evenimentul* nr. 170/1 septembrie 1918, p. 2.

³³ *Evenimentul* nr. 206/16 octombrie 1918, p. 2.

³⁴ *Evenimentul* nr. 204/13 octombrie 1918, p. 1.

³⁵ *Evenimentul* nr. 207/17 octombrie 1918, p. 1.

³⁶ *Neamul Românesc* nr. 307/ 6 noiembrie 1918, p. 4.

³⁷ *Neamul Românesc* nr. 296/26 octombrie 1918, p. 2.

³⁸ Charles J. Vopicka, *Secrets of the Balkans. Seven Years of a Diplomatist's Life in the Storm Center of Europe*, Rand McNally & Co., Chicago, 1921.

Fig. 2. Moneta divizionară de 10 bani, recto, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 3. Moneta divizionară de 10 bani, verso, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 4. Moneta divizionară de 25 bani, recto, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 5. Moneta divizionară de 25 bani, verso, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 6. Timbru în valoare de 25 de bani, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 7. Timbru în valoare de 40 de bani, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 8. Timbru în valoare de 50 de bani, Muzeul Național de Istorie a României.

Fig. 10. Woodrow Wilson, în *Neamul Românesc* nr. 286, 16 Octombrie 1918.

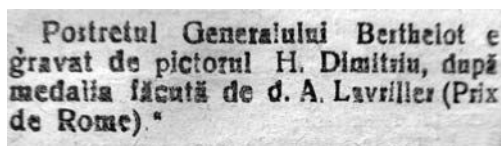

Fig. 12. Anunț pentru portretul generalului Berthelot, în *Neamul Românesc* No. 293, 23 octombrie 1918.

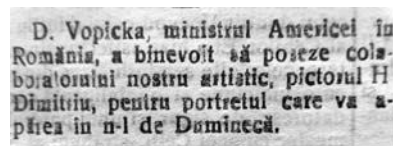

Fig. 13. Anunț pentru portretul ministrului american Charles Vopicka, în *Neamul Românesc* nr. 296, 26 Oct. 1918.

N. Iorga i-a consacrat un articol reprezentantului american în care își arată convingerea că acesta îi iubește și-i cunoaște pe români pentru că are un înalt spirit de observație ce urma a și-l pune în slujba intereselor și nevoilor țării noastre:

„ (...) D. Vopicka reprezintă un Stat care e în vreme de pace o muncă, și în vremile acestea de războiu o conștiință, – și, date fiind și proporțiile, cele mai mari ale umanității. Sunt sigur că d. Vopicka ne iubește, în elementele care merită a fi iubite prin aceeași muncă și prin aceeași conștiință al cărei reprezentant este. Mai sigur chiar decât aceasta sunt însă de un lucru: că d. Vopick *ne vede*.

Ne vede zi de zi, ceas de ceas, în ce facem bine și în ce facem rău, în ce e vrednic de noi și în ce poate fi mai puțin vrednic supt toate aspectele personalității noastre etnice și politice. Ne vede și, cum vine dintr-o țară unde omul se simte judecat în fie care moment, în cer și pe pământ, ne și *judecă*. Judecata d-sale va avea, neapărat, o influență asupra hotărârilor ce se vor lua cu privire la amănuntele dreptății noastre.

D. Vopicka a fost martur al unei părți măcar din nespusele noastre suferinți; a putut pătrunde în tranșeele unde, după o uriașă efortare, ai noștri țineau, flămânzi și goi, piept dușmanului care se hrănea din toată vloga acestei sărmene țări și se încălzia cu tot ce se răpise de pe trupul său. Acestea le va putea spune oriunde și, cum l-am cunoscut cu toții, le va și spune. (...)

Dar, totuși, dacă această ocupație, aproape criminală (germană), va continua, opinia publică liberă a țării roagă pe solul Americii să-și aducă aminte, la ceasurile când ni poate fi folositor, *care* e poporul românesc și *unde* se află”³⁹.

Șapte numere după ce fusese publicat chipul ministrului american, în periodicul lui Iorga a fost inserat, tot pe prima pagină, portretul energicului și abilului diplomat francez, contele Charles de Beaupoil de Saint-Aulaire, unul dintre marii prieteni ai românilor (Fig. 15). Și pentru acesta Dimitriu folosise drept model o medalie modelată de sculptorul francez mai sus-amintit, așa cum preciza o notiță din același număr al ziarului: „Portretul d-lui ministru al Franciei în România este tăiat în lino după frumoasa medalie gravată de d. A. Lavriller (Prix de Rome: gravure en médaille)”⁴⁰. (Fig. 16) Efigia diplomatului francez, profil spre stânga, are în stânga scris numele și în dreapta anii 1917–1918 – perioada marilor încercări ale țării noastre când acesta se aflase în misiune printre români –, iar la fiecare dintre cele patru colțuri ale paginii în care este încadrat medalionul sunt inițialele RF, pentru République Française, suprapuse pe frunze de laur.

În numărul din 10 noiembrie 1918 al *Neamului Românesc* a fost întreruptă seria portretelor de oameni iluștri ai momentului pentru a fi tipărită o compoziție având în mijloc trăsăturile lui Mihai Viteazul⁴¹. Pe 8 noiembrie, de sărbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, fusese programat un parastas de pomenire a marelui voievod, eroul iconic al istoriei naționale care înfăptuise unirea celor trei Țări Române⁴². Ceremonia a debutat, la orele 12, cu o slujbă la Mitropolie unde au oficiat mitropolitul Moldovei și Sucevei în fruntea unui mare sobor de preoți. În mijlocul lăcașului a fost expus craniul domnitorului ce, înaintea ocupării părții de sud a țării de către trupele inamice, fusese recuperat de la Mănăstirea Delul și adus la Iași, spre a fi pus la adăpost de urgia războiului și eventuala pierdere sau profanare a unei relice atât de prețioase. În timpul slujbei de pomenire au fost trase clopotele tuturor bisericilor orașului. La solemnitate au participat familia regală, guvernul, corpul diplomatic și autoritățile civile și militare locale precum și o delegație din partea Regimentului 6 Dorobanți „Mihai Viteazul”, care purta numele bravului domnitor și comandant de oști. Partea a doua a ceremoniei s-a desfășurat la Teatrul Național începând cu orele 15,30. Acolo au conferențiat academicianul Alexandru Lapedatu, generalul de divizie Nicolae Petala și Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului (1920), care era și delegat al Sfatului Național al aceluia ținut românesc. Actrița Maria Ventura a recitat versuri patriotice iar Corul Mitropoliei a interpretat „Cea din urmă noapte a

³⁹ N. Iorga, *Ministrul Americii*, în *Neamul Românesc* nr. 300/30 octombrie 1918, p. 2.

⁴⁰ *Neamul Românesc* nr. 307/6 noiembrie 1918, p. 4.

⁴¹ *Neamul Românesc* nr. 311/10 noiembrie 1918, p. 1.

⁴² Duiliu Marcu, *Parastasul de mâne pentru Mihai-Viteazul*, în *Neamul Românesc* nr. 310/9 noiembrie 1918, p. 3.

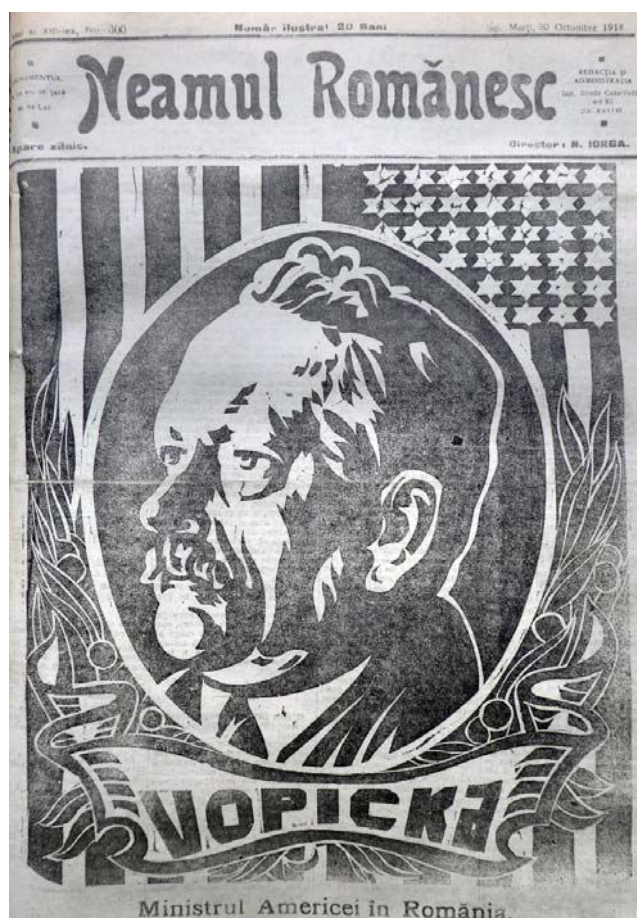

Fig. 14. Charles Vopicka, ministrul S. U. A. în România,
în *Neamul Românesc* no. 300, 30 Octombrie 1918.

Fig. 15. Conte de Saint-Aulaire, ministrul Franței în România,
în *Neamul Românesc* no. 307, 6 Noiembrie 1918.

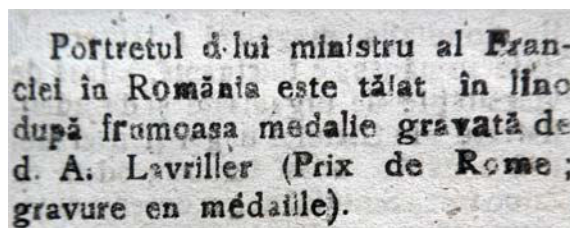

Fig. 16. Informație despre portretul contelui de Saint -Aulaire, în *Neamul Românesc* nr. 307, 6 Noiembrie 1918.

lui Mihai Viteazul”, după poemul omonim al lui Dimitrie Bolintineanu și câteva cântece naționale. În Aula Universității ieșene, N. Iorga programase o conferință, în limba franceză, despre Mihai Viteazul și epoca sa, destinată corpului diplomatic și membrilor misiunilor militare străine⁴³.

Tot Iorga – care fusese inițiatorul și organizatorul aceluia eveniment evocator, cu tentă premonitoare pentru viitoarea Mare Unire – consacra un articol voievodului erou, vibrând de patriotism și de speranța în visata unitate națională, programat în numărul unde a fost reprodusă compoziția simbolică a lui Dimitrie. Încă de la început, autorul făcea referire la actul unirii de scurtă durată înfăptuită de domnitor și de marea încărcătură emoțională pe care o avea aceasta în acele ceasuri de mare dramatism ale războiului: „Cu o deosebită solemnitate, potrivită cu momentele pe care le trăim și de care trebuie să ne găsim vrednici, se face obișnuita pomenire a lui Mihai Viteazul, atâta cât să se vadă că acest mare lucru s-a putut odată și deci se poate face și în alte vremuri, a fost Domn al Țerii Românești, prin moștenire, Domn al Moldovei prin izgonirea unui nemernic și în Ardeal, Domn prin sabia lui biruitoare”⁴⁴. Cu o desăvârșită eleganță, specifică stilului său, marele istoric evocă și peregrinarea sfintei hârci a eroului alături de trupele române, parcă pentru a-i îmbărbăta și conduce la victorii, la fel ca pe proprii soldați din vechime: „Ruperea în două a trupului însuși al celui care luptase pentru unitate, pentru viața împreună, a celor din neamul său a rămas astfel ca un semn al propriei noastre sfășieri după isprava lui și în ciuda neperitoarelor glorie a acestei isprăvi. Și cum legea creștină în care el a trăit și cu ale cărei ceremonii s-a învrednicit măcar de o târzie îngropare, asigură că de pretutindeni se vor aduna oasele risipite ale celor cari au trăit, pentru a sta întregi înaintea veșnicului județ, tot așa am așteptat și noi, de-a lungul secolelor de chinuire, ca fărâmile împrăștiate, luate în gură de toți lupii răpitori și întinse pe toate meleagurile străine, ale corpului nostru național să se unească în acea faptură deplină care singură poate lucra pentru binele omenirii întregi. (...) Și iată, când pentru planurile lui, oști românești s-au pornit din nou la luptă, craniul regal a vibrat de sunetul clopotelor bătrâne care erau să fie în curând, și ele, pradă de războiu a acelorași dușmani, – «Nemții cari l-au ucis», spune inscripția bătrână, «în câmpia Turdei». A fost zguduit și el, când nenorocirea s-a abătut asupra noastră, de bătaia tunurilor biruinței vrăjmașe. Și, când ostașii, frânți, au plecat, el a mers în mijlocul lor, ca și cum tovarășul măreț ar fi vrut să se împărtășească de toate suferințele pribegiei, până departe în acele locuri rusești, până unde în viața lui îi zburase gândul doritor de tot mai vastă stăpânire.

De acolo el s-a întors, la ceasul său, iarăși. Și întâmplarea, ciudata, persistenta întâmplare face ca, atunci când realitatea croită de el, să se întoarcă între noi, puternică și vie, din toate părțile românești, peregrinii purtători de bune vești să găsească aici pentru a se închina cenușei Sale, astăzi.

Și ne simțim mai tari, știindu-l astfel pe El nevăzut lângă noi”⁴⁵.

Linogravura pregătită de Horațiu Dimitriu era centrată de trăsăturile puternice ale domnitorului, în care se recunoaște fizionomia din cunoscutul portret al lui Aegidius Sadeler, purtând cuca domnească împodobită cu surguci bătut în nestemate și cabanița voievodată, albă, cu guler de samur. Fundalul este agitat de flamurile tricolore fluturând în vânt, cu acvila românească în vârful hampei, exact ca acelea purtate de soldații români în recente lupte. În partea de sus, la extremități, sunt plasate două ecusoane cu reprezentări ale piscurilor muntoase pentru care se bătuseră atât oștenii lui Mihai cât și militarii contemporani. În partea de jos sunt armele Moldovei și Munteniei pe alte două scuturi, între care sunt scrise numele și calitățile voievodului: Mihai Viteazul, Domn al Țării Românești, al Moldovei și al Ardealului. (Fig. 17)

⁴³ Programul parastasului pentru pomenirea lui „Mihai Viteazul”, în *Neamul Românesc* nr. 310/ 9 noiembrie 1918, p. 3–4.

⁴⁴ N. Iorga, *Pomenirea lui Mihai Viteazul*, în *Neamul Românesc* nr. 311/10 noiembrie 1918, p. 2.

⁴⁵ *Ibidem*.

Fig. 17. Mihai Viteazul, în *Neamul Românesc* nr. 311, 10 Noiembrie 1918.

Fig. 18. Regele Ferdinand I, în *Neamul Românesc* nr. 314, 13 Noiembrie 1918.

Spre a face legătura firească dintre marele unificator din veacul al XVII-lea și regele ce avea să înfăptuiască, în scurt timp, aceeași unire națională, următoarea copertă împodobită cu un portret este aceea a numărului din 13 noiembrie, pe care este tipărit acela al suveranului, Ferdinand I cel Leal. Apariția acestuia și a unui material auxiliar datorat unui condei regal era anunțată cu anticipație: „Numărul nostru de mâni va cuprinde portretul M. S. Regelui Ferdinand I-ii în gravura pictorului Horiașiu Dimitriu, cum și articolul inedit al M. S. Reginei Maria «Sâmbăta Morților»”⁴⁶. Suveranul este reprezentat în profil spre stânga cu o filacteră în partea de sus pe care este scris numele său iar dedesubt stema României susținută de doi lei și deviza familiei sale, „Nihil sine Deo”. (Fig. 18)

Este posibil să fi existat tentative de a copia portretele realizate de Dimitriu spre a fi comercializate în scop personal de diverși întreprinzători pentru că, în numărul din 19 noiembrie, a fost publicat un avertisment foarte categoric privind drepturile exclusive ale redacției asupra acestor lucrări de artă: „Se aduce la cunoștință că reproducerea clișeele apărute în «Neamul Românesc» este rezervată societății de editură «Neamul Românesc»: orice încălcare se va urmări pe cale judecătorească”⁴⁷. Pentru același număr era tipărită o foaie volantă care avea pe o parte portretul generalului Henri Mathias Berthelot (Fig. 19) iar pe cealaltă o proclamație, intitulată *Români, la arme! La arme, Români!*,⁴⁸ (Fig. 20) a acestui comandant al Misiunii Militare Franceze și bun prieten al poporului nostru care se pregătea să treacă Dunărea la Giurgiu și să grăbească retragerea trupele germane. Între timp, pe 29 octombrie/11 noiembrie 1918, fusese semnat, la Compiègne, armistițiul⁴⁹. Pentru chipul generalului Berthelot artistul nu a mai folosit un model preexistent din creația plastică, ca în cazul anterior, medalia lui Lavrillier, ci, probabil, doar o fotografie: generalul este impostat în semiprofil spre stânga, cu chipul pe cap. Portretul este încadrat de ramuri de stejar și de măsline. Același portret a fost reluat și tipărit în numărul din 4 decembrie, purtând entuziasta etichetare „Marele nostru oaspete de azi”⁵⁰.

În numărul din 20 noiembrie în care era inserată o notiță despre întoarcerea suveranilor în București, pe prima pagină a periodicului era reprodus chipul nobil al reginei Maria având facsimilată, dedesubt, semnătura ei inconfundabilă⁵¹. (Fig. 21)

Peste încă două numere, păstrând diferența de datare a calendarului iulian, apărea un material în care se prezentau ceremoniile ocazionate de intrarea triumfală în Capitală a familiei regale și a trupelor românești și aliate, pe 1 decembrie 1918.⁵² După un *Te Deum* la Mitropolie, oficiat de mitropolitul Pimen al Moldovei, regele Ferdinand a fost înălțat la gradul de mareșal.

Chipul președintelui francez Raymond Poincaré a fost publicat în numărul din 27 noiembrie⁵³. Dimitriu a obținut admirabile efecte de clar-obscur speculând expresivitatea trăsăturilor omului de stat, cu barbișon și zâmbet discret ce se pierd într-o masă de negru pe care se detașează chelia strălucitoare. Este una dintre cele mai puternice lucrări ale gravorului. În partea de jos, între două fascine este plasat ecusonul cu inițialele „R.F.” (Fig. 22)

Pacea fiind instaurată, Iorga și redacția periodicului său au decis să se întoarcă în București pe data de 8 decembrie (stil vechi). Această informație era dată în numărul din 4 decembrie 1918⁵⁴. (Fig. 23)

După revenirea în Capitală a redacției, Horiașiu Dimitriu nu și-a întrerupt activitatea publicând portretele a doi iluștri fruntași politici din teritoriile proaspăt unite la trupul Patriei, bucovineanul Iancu Flondor⁵⁵ (Fig. 24) și ardeleanul Iuliu Maniu⁵⁶ (Fig. 25)

Un alt foarte reușit portret datorat dăltiței lui Horiașiu Dimitriu este acela al poetului George Coșbuc, stins în primăvara anului 1918. În profil spre stânga, cu o puternică absorbție în umbră, chipul marelui literat se detașează pe fondul întunecat cu fruntea sa luminoasă și ochii blânzi. (Fig. 26)

⁴⁶ *Neamul Românesc* nr. 313/12 noiembrie 1918, p. 2.

⁴⁷ *Neamul Românesc* nr. 320/ 19 noiembrie 1918, p. 2.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Datarea ziarului poate să inducă în eroare pe cititorii de azi deoarece, în acea vreme, în România funcționa calendarul iulian încă, aflat cu 12 zile diferență de cel gregorian sau Stilul nou, cum se numea pe atunci și după care se ghida întreaga Europă Occidentală. Astfel, data de 19 noiembrie din calendarul iulian era 2 decembrie în cel gregorian. Așa se explică anunțul intrării triumfale a familiei regale în București, ce s-a desfășurat pe 1 decembrie 1918.

⁵⁰ *Neamul Românesc* nr. 335/4 decembrie 1918, p. 2.

⁵¹ *Neamul Românesc* nr. 321/20 noiembrie 1918, p. 1.

⁵² *Neamul Românesc* nr. 323/ 22 noiembrie 1918, p. 2.

⁵³ *Neamul Românesc* nr. 328/27 noiembrie 1918, p. 1.

⁵⁴ *Neamul Românesc* nr. 335/ 4 decembrie 1918, p. 2.

⁵⁵ *Neamul Românesc* nr. 342/ 11 decembrie 1918, p. 1.

⁵⁶ *Neamul Românesc* nr. 349/ 19 decembrie 1918, p. 1.

Fig. 19. Generalul Berthelot, în *Neamul Românesc* nr. 320, 28 Noiembrie 1918.

Fig. 20. Proclamația generalului Berthelot către români, în *Neamul Românesc* nr. 320, 28 Noiembrie 1918.

Fig. 21. Regina Maria, în *Neamul Românesc* nr. 321, 20 Noiembrie 1918.

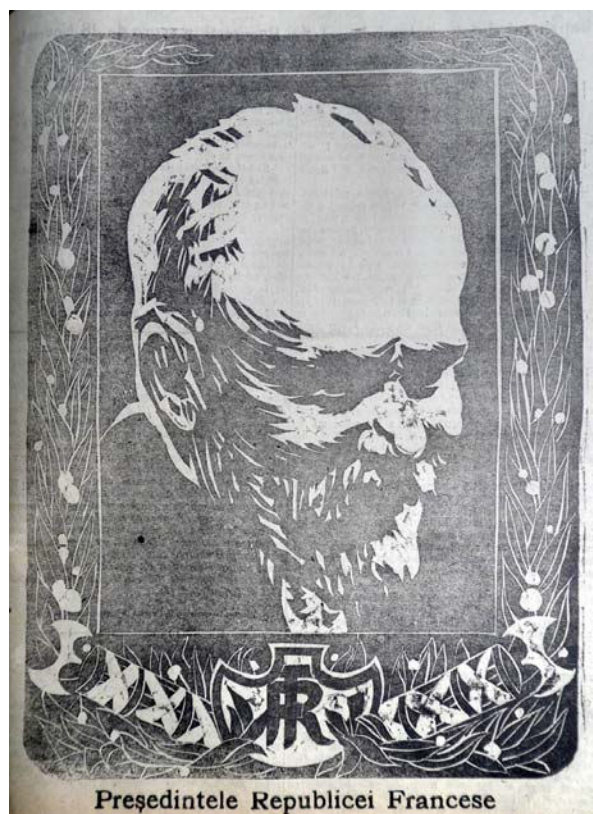

Fig. 22. Raymond Poincaré, Președintele Franței, în *Neamul Românesc* nr. 328, 27 Noiembrie 1918.

Urmind ca peste opt zile „NEAMUL ROMANESC” să se mute la București, se face cunoscut domnilor depositari și cetitorilor acestui ziar ca cu începere de la 8 Decembrie a. c. orice corespondență și scrisori de valoare se vor adresa pe adresa „Neamul Românesc”, Str. Academiei, București, unde așteptăm fără întârziere conturile d lor depositari precum și abonamentele întârziate.

Fig. 23. Anunț privind reîntorrea la București a redacției *Neamului Românesc*, în *Neamul Românesc* nr. 335, 4 decembrie 1918.

Fig. 24. Iancu Flondor, în *Neamul Românesc* nr. 342, 11 Decembrie 1918.

Fig. 25. Iuliu Maniu, în *Neamul Românesc* nr. 349, 19 Decembrie 1918.

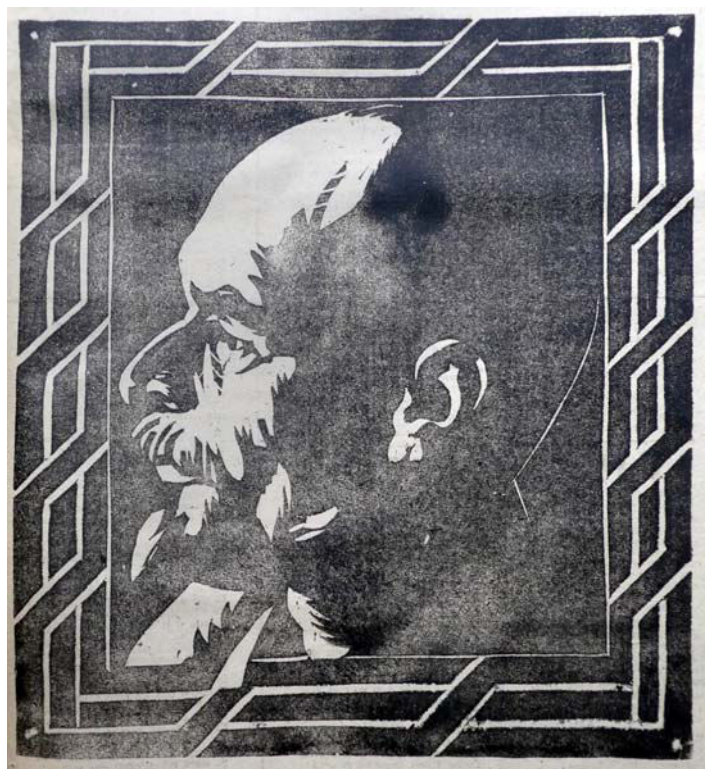

Fig. 26. George Coșbuc, în *Neamul Românesc* nr. 355, 25 Decembrie 1918.

Ultima contribuție din 1918 a lui Dimitriu în paginile ziarului lui Iorga a fost portretul mareșalului Ferdinand Foch, apărut în numărul din ultima zi a anului⁵⁷. (Fig. 27) Distinsul militar și strateg este impostat frontal – unica dată când artistul procedează astfel, el preferând profilul - și încadrat într-un dreptunghi nu în medalion, ca majoritatea celorlalte chipuri de personalități ale războiului. De-o parte și de alta a capului sunt plasate două gladii romane, ca semn al meseriei armelor. Anii războiului sunt înscrși deasupra compoziției.

Colaborarea artistului a continuat și în primele luni ale anului 1919. Aceasta a durat până când Dimitriu s-a dedicat pregătirii expoziției ce a deschis-o în luna mai la sala de la Fundația Regală. Ca și până la acea dată, portretele oamenilor importanți ai zilei, români sau străini, lucrate în tehnica linogravurii, au apărut pe prima pagină a periodicului, de cele mai multe ori însoțind articolele semnate de Iorga.

Fig. 27. Generalul Foch, în *Neamul Românesc* nr. 359, 31 Decembrie 1918.

Portretele se succed, cu regularitate, la finele sau începutul fiecărei săptămâni, în numerele de duminică sau de luni. Pe 6 ianuarie a fost publicat portretul fruntașului ardelean Alexandru Vaida-Voievod, în profil spre stânga, cu puternice absorbții în umbră și inconfundabilul pince-nez fixat pe comisura nazală⁵⁸. (Fig. 28) Premierul britanic David Lloyd George și-a aflat portretul în nr. 16 din 21 ianuarie⁵⁹. Plasat frontal, sub deviza „God Save England” – parafrază personală a artistului la „God Save the King” – chipul omului de stat degajă siguranță de sine și liniște interioară (Fig. 29). Opera gravorului însoțea articolul intitulat *Opera lui Lloyd George* pe care îl scrisese directorul ziarului spre a-l omagia pe acest strălucit om politic de talie mondială. Alături de un material sub un titlu similar, dar aplicat celui căruia îi era dedicat, apărea peste o săptămână chipul lui Ion Nistor, un ilustru patriot și univesitar bucovinean⁶⁰. Cu fine tăieturi ale dălțiței în masa moale de linoleum, Dimitriu a sugerat o personalitate complexă, stăpânită de neliniști și întrebări ce-și puseseră amprenta pe fizionomie. (Fig. 30) Un remarcabil portret, compus dintr-o multitudine de linii mărunte, sinuoase, i-a fost consacrat marelui actor Constantin Nottara⁶¹, interpret a nenumărate roluri mari din dramaturgia națională și universală. Legenda preciza acest lucru: „Întrupătorul lui Ștefan cel Mare și al tuturor eroilor trecutului nostru și păstrătorul deminității scenei române”. Chipului i-a fost conferită monumentalitate prin unghiul ascendent în care este surprins: cu nasul puțin ridicat actorul aruncă o privire mândră, chiar trufașă, ca într-unul din rolurile de pe scenă. (Fig. 31) În următoarele două săptămâni au fost

⁵⁷ *Neamul Românesc* nr. 359/31 decembrie 1918, p. 1.

⁵⁸ *Neamul Românesc* nr. 4/6 ianuarie 1919, p. 1.

⁵⁹ *Neamul Românesc* nr. 16/21 ianuarie 1919, p. 1.

⁶⁰ *Neamul Românesc* nr. 21/28 ianuarie 1919, p. 1.

⁶¹ *Neamul Românesc* nr. 27/3 februar 1919, p. 1.

Fig. 28. Al. Vaida-Voevod, în *Neamul Românesc* nr. 4, 6 ianuarie 1919.

25 bani exemplarul

București, Luni, 21 Ianuar 1919

NEAMUL ROMÂNESC

Foiașul Partidului Naționalist-Democrat
Organ al „Uniunii Democratice Naționale”

ABONAMENTUL
Pe un an, în țară... 70 de lei
Pe șase luni... 40 „
Pe trei luni... 20 „

Apare zilnic.

Director: N. IORGA.

REDACTIA ȘI ADMINISTRATIA
București
Președinte al
Calix Victorici 113 (în casă)

Bulgaria care n'a murit

Se pare că, în sfârșit, țara noastră a fost salvată de la capătul lumii. Bulgaria, care a fost atât de mult timp un pericol pentru noi, a fost în sfârșit învinsă. Într-un război care a durat mai mult de doi ani, Bulgaria a fost învinsă de către aliații noștri. Într-un război care a durat mai mult de doi ani, Bulgaria a fost învinsă de către aliații noștri. Într-un război care a durat mai mult de doi ani, Bulgaria a fost învinsă de către aliații noștri.

GOD SAVE ENGLAND

Opera lui Lloyd George

Lloyd George a învins. Pentru a se face înțeles, opera lui Lloyd George a învins. Pentru a se face înțeles, opera lui Lloyd George a învins.

Mucenicia soldaților noștri în Germania

Știu bine că în țară... înțelegem pe cei care au fost învinsți în război. Înțelegem pe cei care au fost învinsți în război. Înțelegem pe cei care au fost învinsți în război.

Comunicările de ieri la Academia Română

Academia Română a avut ieri o sesiune... în care s-a discutat despre... în care s-a discutat despre... în care s-a discutat despre...

Fig. 29. Lloyd George, în *Neamul Românesc* nr. 16, 21 ianuarie 1919.

Fig. 30. Ion Nistor,
în *Neamul Românesc* nr. 21, 28 ianuarie 1919.

Fig. 31. C. Nottara, în *Neamul Românesc*, nr. 27, 3 februarie 1919.

Fig. 32. Georges Clemenceau,
în *Neamul Românesc* nr. 33, 3 februarie 1919.

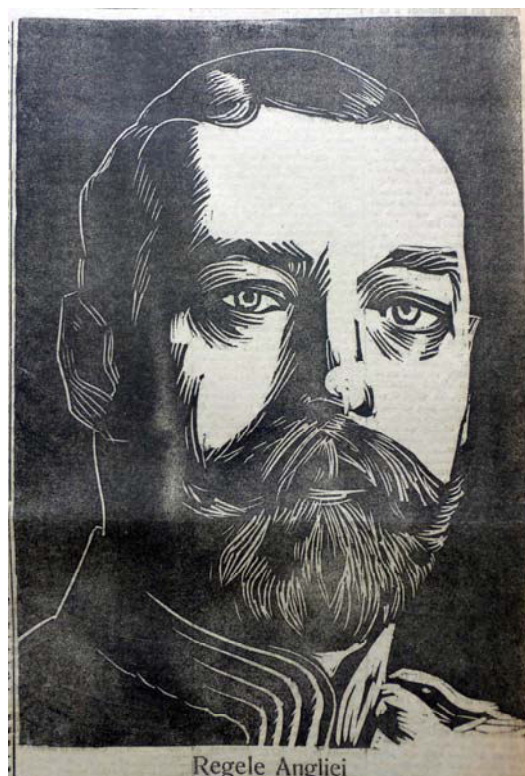

Fig. 33. George al V-lea, regele Angliei,
în *Neamul Românesc* nr. 51, 8 martie 1919.

tipărite portretele a doi oameni politici din tabăra Aliatilor, premierii Georges Clemanceau⁶² (Fig. 32) și Vittorio Emanuele Orlando⁶³, reprezentanți ai țărilor lor, Franța și, respectiv, Italia la Conferința de Pace de la Versailles. Regele Angliei, George al V-lea a fost programat să apară în numărul din 8 martie⁶⁴ (Fig. 33), având înainte și după sine, portretele unor fruntași din ținuturile proaspăt alipite la trupul țării: Teodor Mihali, fost memorandist în 1890, apoi vicepreședinte al Marii adunări naționale de la Alba Iulia care a decis Marea Unire și, după aceea, prefect al județului Someș (Fig. 34)⁶⁵, Ștefan Cicio-Pop⁶⁶ (Fig. 35), Vasile Goldiș⁶⁷ (Fig. 36) și basarabeanul Ion Inculeț⁶⁸. (Fig. 37)

Suita portretelor de oameni de stat ce se afirmaseră în timpul Marelui Război și după înfăptuirea Mării Uniri s-a încheiat cu chipul senin și afabil al lui Inculeț. O ultimă linogravură, apărută alături de articolul lui Iorga, *Comori neștiute*, ilustra un motiv decorativ de la Mănăstirea Cernica pe care marele savant o evidenția cititorilor săi pentru frumusețea și eleganța monumentului⁶⁹. (Fig. 38) La coditianul *Neamul Românesc*, Dimitriu își începuse colaborarea cu un motiv sacru – biserica Sf. Teodor din Iași – și și-o încheia cu un altul, tot din zona sacrului, de la Mănăstirea Cernica.

Pe 8 mai, la orele 11 a fost programată deschiderea expoziției lui Horațiu Dimitriu într-o sală de la Fundația Carol I. Într-o notă se preciza că gazeta avea de gând să revină cu o prezentare a „operei grafice a pictorului ale cărui lucrări au decorat și vor decora numerele de Duminecă ale jurnalului nostru”⁷⁰. La scurt timp s-a revenit cu o altă notiță în care erau date noi lămuriri despre eveniment: „Expoziția pictorului *Horațiu Dimitriu* s-a deschis ieri în sala societății *Grafica* de sub fundația Carol (intrarea prin Strada C. A. Rosetti). Nouăzeci de gravuri, de schițe în peniță și de aquarele formează obiectul de admirație al vizitatorilor. Îndemnăm publicul a visita expoziția pictorului Horațiu Dimitriu”⁷¹.

N. Iorga publică o scurtă dar elogioasă cronică a expoziției în numărul din 14 mai. În fraza de început, autorul face o succintă caracterizare a expozantului și a creației sale: „D. Horațiu Dimitriu, colaboratorul și prietenul nostru, expune o alegere din lucrările sale în care energia de linie deosebită și o sigură originalitate sunt caracterele deosebite ale unui talent care nu-și cerșește nicăieri îndreptarea și care nu se pleacă niciunei mode, precum nu încearcă să arunce praf în ochi prin nici o exagerare”⁷². Erau apoi enumerate temele abordate fără a se intra într-o analiză punctuală a lor: portrete, peisaje, studii de natură, vederi de monumente. Este amintit doar un pod între vederile din Basarabia, „văzut în aur de amurg” ce evidențiază „un colorit de mare delicateță”. Aceasta reprezenta o promisiune pentru opere viitoare de mare forță evocatoare. Iorga lauda capacitatea artistului de a surprinde, prin câteva linii expresive, esența motivelor reprezentate, foarte departe de compozițiile dulcele ale altora, realizare fără simțire: „În toate, puțința de a reda în scurt caracteristicul, ceea ce trebuie să fie, în aceste vremuri de resumare a sufletului omenesc, lozinca și în pictura viitorului, care nu va mai îngădui leneșe răsfățuri și nici înseilături fără sens, jucării de diletant care nu și-a simțit un suflet și nu și l-a putut disciplina”⁷³.

În câteva din numerele următoare au fost inserate noi invitații de vizitare a expoziției⁷⁴. Dacă Iorga privea expoziția, detașat, doar cu ochii amatorului/degustătorului de artă și ai istoricului dornic să vadă fapte glorioase și eroi ilustrați cu absolută corectitudine documentară fără a putea percepe în profunzime valorile estetice imanente ale actului artistic, doar un practicant al artei putea să revele această latură valoroasă a creației lui Dimitriu. Confratele Francisc Șirato, care semna și cronici plastice în revista *Sburătorul* unde, uneori se arăta foarte aspru și intransigent cu unii colegi, mai ales cu acei nechemați în sălile de expoziție, a consacrat un articol evenimentului oferit de Dimitriu, laudându-i sintetismul decorativ și expresivitatea ce o obținea, atât în portrete cât și în peisaje, din jocul în alb și negru al xilogravurilor sale: „Deși dalta cu care sculptează d-sa imaginea naturii, în lemn, redă impresia plastică într-o transcripție personală cu inflexiuni ce modelează forma locală – nas, ochi, gură etc. – linia însă, care desenează formele generale, e mereu decorativă și expune subiectul clar și cu precizie.

⁶² *Neamul Românesc* nr. 33/3 februar 1919, p. 1.

⁶³ *Neamul Românesc* nr. 39/18 februar 1919, p. 1.

⁶⁴ *Neamul Românesc* nr. 51/8 martie 1919, p. 1.

⁶⁵ *Neamul Românesc* nr. 45/25 februar 1919, p. 1.

⁶⁶ *Neamul Românesc* nr. 57/11 mart 1919, p. 1.

⁶⁷ *Neamul Românesc* nr. 63/18 mart 1919, p. 1.

⁶⁸ *Neamul Românesc* nr. 69/24 mart 1919, p. 1.

⁶⁹ N. Iorga, *Comori neștiute*, în *Neamul Românesc* nr. 75/14 aprilie 1919, p. 1.

⁷⁰ *Neamul Românesc* nr. 93/8 mai 1919, p. 2.

⁷¹ *Neamul Românesc* nr. 95/10 mai 1919, p. 2.

⁷² N. Iorga, *O expoziție de pictură*, în *Neamul Românesc* nr. 97/14 mai 1919, p. 2.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ *Neamul Românesc* nr. 101/18 mai 1919, p. 2; nr. 102/20 mai 1919, p. 2; nr. 103/21 mai 1919, p. 2; 104/ 22 mai 1919, p. e; nr. 106/24 mai, 1919, p. 2; nr., 107/25 mai 1919, p. 2; nr. 109/29 mai 1919.

Fig. 34. Teodor Mihali,
în *Neamul Românesc* nr. 45, 25 februar 1919.

Fig. 35. Ștefan Cicio-Pop,
în *Neamul Românesc* nr. 57, 11 mart 1919.

Fig. 36. Vasile Goldiș,
în *Neamul Românesc* nr. 63, 18 mart 1919.

Fig. 37. Ion Inculeț,
în *Neamul Românesc* nr. 69, 24 mart 1919.

D-l Dimitriu a înțeles că suprafața ca atare, numai plană și plată, e inexpresivă. Linia descrie, precizează ce vede ochiul, încadrează obiectele în opera de artă, izolându-le din angrenajul lor din natură, de relații reciproce de formă, culoare, umbră sau lumină, înfățișându-le ca pe diamantul prins în montura unui arabesc de bijuterie.

Din acest sentiment pentru decorativ decurge și mlădioșia capricioasă cu care ondulează artistul un fir de păr sau cutele unei rochii într-un ritm general de linii. Acest ritm încheagă liniile care constituiesc un tip care se cheamă Goga, Vopicka sau Minulescu, etc., într-un organism bine consolidat ca și împletitura unui sistem muscular. În alb și negru artistul exprimă, cu elocvența tinereții gândirea sa, câteodată cu o frumusețe definitivă și nu se pierde niciodată în bâlbâieli în exprimare, de dragul unor meschine detalii pitorești ale subiectului. (...) Peisajele d-sale sunt imagini evocatoare ale realității, fără să curpindă în jocuri de lumini și umbre o corporalitate prea plastică care le-ar ridica calitatea lor esențială: decorativul.

Iată cum principii de artă străine – japoneze – pot fi utilizate, într-o adaptare stilistică proprie, și aplicate elementelor liniare ce le oferă subiectele luate din natură, de la noi. Desigur, toate aceste calități frumoase nu se vădese totdeauna clar, se întâmplă câteodată ca sentimentul cu care artistul exprimă subiectul să nu găsească o formă adecvată și unică potrivită lui, dar curajul exprimării grafice și lipsa de orice ezitare sau slăbiciune de factură, ne seduce⁷⁵. Cronicarul încheia cu un apel către eventualii cumpărători ai stampelor artistului, în care strecura o mușcătoare mustrare la adresa cupidității clientelei obișnuite a galeriilor: „(...) Domnilor mecenai, alegeți-vă serii întregi din minunatele gravuri fără a mai aștepta ieftinirea trufelor din piață ca, cu prisosul de la coșnița bucătăresei, să întrețineți, cu francul, entuziasmul unui artist. Nu lăsați ca în golul săpat în lemn de o mână înfrigurată, să se culce în urmă, rece, ca în mormânt, entuziasmul unei tinereți decepționate. Istoria nescrisă a artei românești cunoaște mai multe asemenea spectre⁷⁶. Șirato părea a fi avut o premoniție când a scria această frază căci, nu peste mult, prolificul și valorosul artist avea să expieze prematur, în mizerie, prea puțin cunoscut și apreciat de contemporani, așa cum se va vedea mai jos.

O nouă expoziție avea să își deschidă peste doi ani, în octombrie 1921, într-o sală de pe Str. Ion Câmpineanu din centrul Bucureștilor. A redactat personal textul de catalog sintetizând în el profesiunea sa de credință: „Sunt Român curat la suflet, îmi iubesc patria și neamul, așa cum îmi dictează cel mai firesc dintre instincte și așa cum m-au învățat dascălii mei. Pictez tricolor: roșu, galben și albastru⁷⁷. Care artist român, înaintea sau după el și-a mai clamat atât de ritos românismul și devotamentul pentru patrie? Fie și numai pentru atâta merită a fi păstrat numele lui Horațiu Dimitriu, la loc de cinste, în paginile istoriei artei naționale! Dar opera sa, destul de limitată ca întindere, deși foarte variată și valoroasă, îi asigură acest loc binemeritat în panteonul artiștilor români.

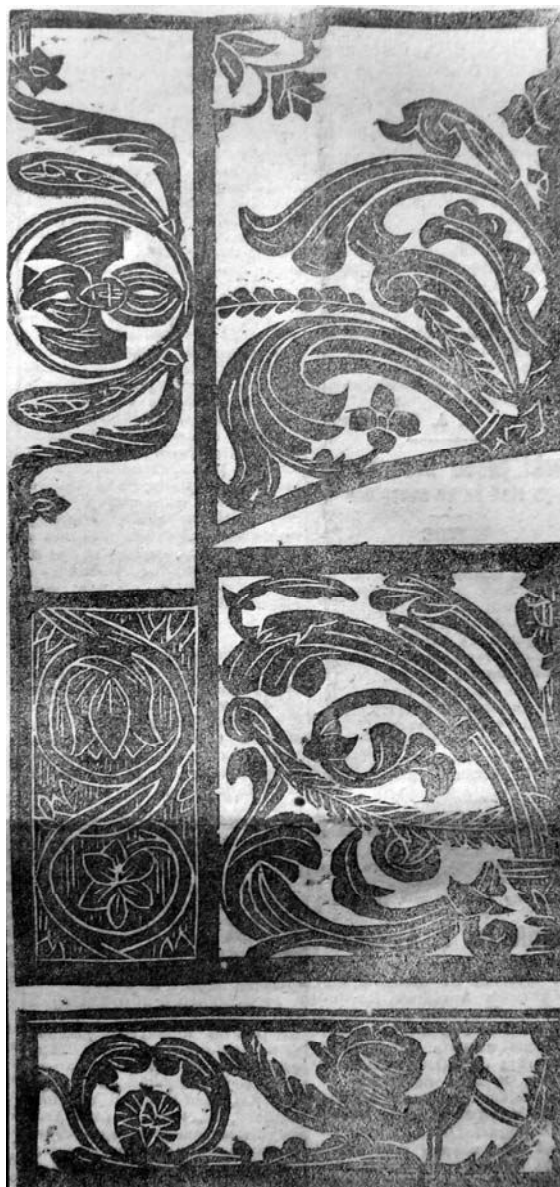

Fig. 38. Ornament de la Mănăstirea Cernica, în *Neamul Românesc* nr. 75, 14 aprilie 1919.

⁷⁵ Francisc Șirato, *Încercări critice*, prefață și antologie de Petre Oprea, cuvânt înainte de Petru Comarnescu, București, 1967, p. 150–151.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 152.

⁷⁷ [Horațiu S. Dimitriu], *Prefață la catalogul expoziției mele de pictură*, op. cit.

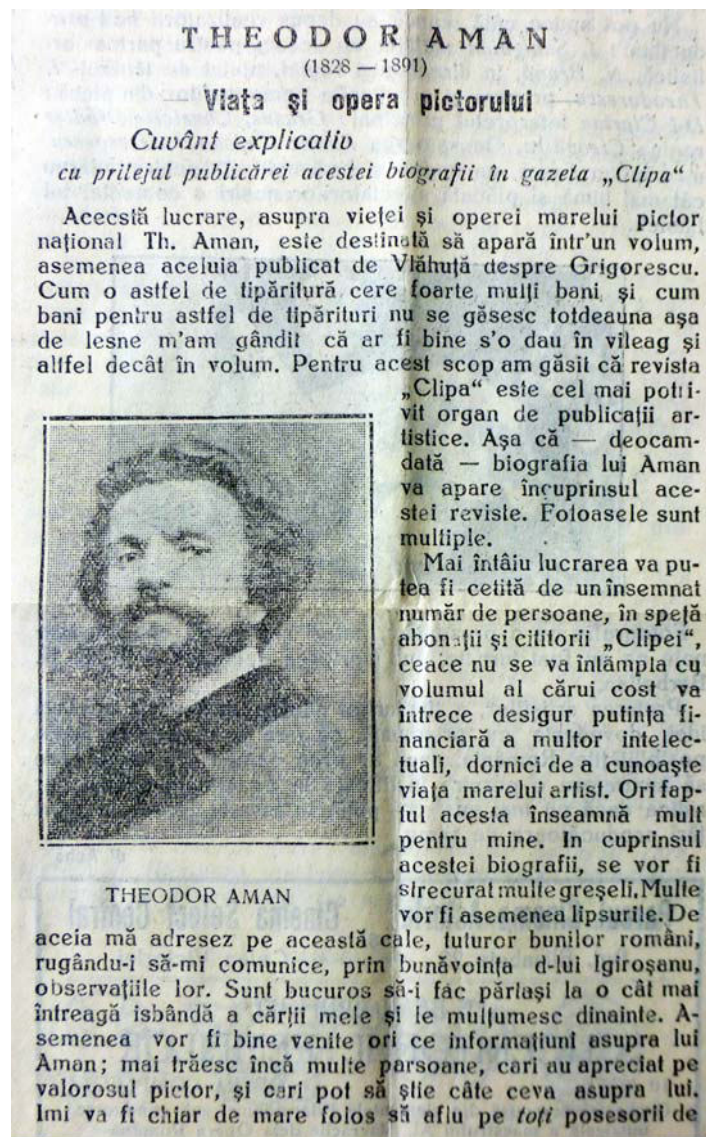

Fig. 39. Horățiu Dimitriu, *Theodor Aman, Viața și opera pictorului*. Cuvânt explicativ, în *Clipa* nr. 104, 14 iunie 1925, fragment.

Dar calitățile de plastician ale lui Dimitriu erau secondate și de acelea de pasionat istoric de artă. Căci el a fost unul dintre primii monografiști ai lui Theodor Aman, alături de G. Oprescu a cărui plachetă dedicată celui dintâi maestru al artei românești moderne fusese publicată în 1924⁷⁸. Dar, față de Oprescu, care stăpânea doar informații generale și făcuse o prezentare analitică a operei artistului, Dimitriu avusese acces la arhiva familie Aman, pe care o cercetase cu mare amănunțime spre a da la lumină o amplă lucrare de specialitate. Unii autori au afirmat că Dimitriu era nepotul lui Aman⁷⁹ dar această informație nu a putut fi verificată⁸⁰. În acea vreme, văduva lui Aman, Annetta (1840–1926) își trăia ultimii ani ai vieții și, hotărâtă a păstra vie memoria soțului iubit – așa cum făcuse și până atunci prin donarea casei și a colecției spre a deveni muzeu – îi pusese, desigur, la dispoziție încă tânărului pictor Dimitriu documentele necesare elaborării monografiei majore pe care o plănuia. Primele capitole ale acestei monografii au fost date la

⁷⁸ G. Oprescu, *Pictorul Theodor Aman*, Cernăuți, 1924.

⁷⁹ Paul Rezeanu, *Horățiu Dimitriu*, în catalogul *Expoziției retrospective*, op. cit., p. 6; *Idem*, *Pictori puțin cunoscuți*, op. cit., p. 136; Florica Cruceru, Dana Postolache, Ioan Darida, *Dicționarul artiștilor din spațiul românesc*, București, 2019, p. 338.

⁸⁰ În mai multe convorbiri cu ilustrul genealogist prof. univ. Mihai Sorin Rădulescu, autor al unei genealogii definitive a familiei Aman (*Theodor Aman – legături genealogice*, în Adrian-Silvan Ionescu (coordonator) *Centenar Theodor Aman 1991*, București, 1991, p. 25–38), mi-a mărturisit că nu a găsit nici un document care să ateste o legătură directă între Horățiu Dimitriu și înaintașul său întru pictură (convorbirile telefonice au avut loc pe 6 august, 3 septembrie și 9 octombrie 2020).

lumină în revista de cultură *Clipa* al cărei director și fondator era sculptorul, cineastul, cronicarul plastic și complexul om de cultură, Horia Igiroșanu (1896–1960). Din materialul adunat nu au fost publicate decât 13 fragmente care acopereau informații despre părinți, copilăria, adolescența, studiile liceale până la plecarea lui Aman la Paris pentru a deprinde arta picturii. Fie și doar atâta era suficient pentru a se vedea amploarea lucrării planificate și profunzimea cercetărilor, care începuseră cu mai mult timp în urmă și acoperiseră un vast câmp documentar. Primul fragment a apărut în vara anului 1925 și în el autorul își argumenta demersul. Intenționa să-i consacre lui Aman un volum ca acela pe care Alexandru Vlahuță i-l dedicase lui Nicolae Grigorescu dar, realizând că o asemenea lucrare era costisitoare și nu și-ar fi putut-o permite mulți amatori, decisese să o publice, serial, în paginile *Clipei* care se arătase interesată de subiect⁸¹. (Fig. 39) Mai mult, invita pe cititorii care posedau lucrări sau informații despre Aman să le comunice redacției sau să intre în corespondență directă cu el. Din chiar acest prim articol, semnatarul își arăta admirația fără limite pentru personajul ales drept subiect al studiilor sale. Pentru Horațiu Dimitriu, Aman era un model, un înnoitor, un inițiator, un ctitor al creației plastice naționale căruia trebuiau să-i fie aduse toate laudele. Autorul concentra în trei paragrafe sentimentele de respect și admirație pentru Aman și expunea, punctual, beneficiarii pe care-i vizase când elaborase monografia și care puteau profita de pe urma ei. Dimitriu își formula opiniile ca pe un adevărat manifest de glorificare a artistului: „Pentru vemurile anarhice ce trăim de la războiul cel mare, opera pozitivă și cuprinzătoare realizată de marele român Theodor Aman, va fi o protestare și contra însăși a acestor nemernice vremuri. Descrierea vieții sale de idealist va fi o demonstrație contra vieții de materialism a timpurilor noastre.

Deosebită de mare însemnătate trebuie să aibă viața și opera pictorului Th. Aman pentru mișcarea noastră plastică. Pentru acei dintre foștii lui elevi și pentru toți artiștii cinstiți ai acestei țări, pilda lui Aman va fi un stimulent de perseverență pe calea probității și a demnității artistice.

Pentru acei anarhiști ai penelului și ai himei nu știu dacă voi putea să le fie de folos. Bătând câmpii cum îi bat, acești gonaci de glorie nu se vor interesa de o personalitate covârșitoare ca a lui Aman, ea constituie pentru ei o vie imagine de ceea ce trebuie să fie un adevărat artist. De aceea să-i lăsăm în plata domnului și a revistelor de modă artistică străine, de unde extrag rețete de inspirație, asemenea croitoreselor noastre bucureștene.

Pentru școlarii începători în ale picturii și sculpturii, opera și viața lui Aman să fie o pildă zilnică. Să nu se lase influențați de nenorocitele curente moderne, trecătoare ca o modă și să se atârne puternic, cu brațele tinereții lor, de statuia eternă a artei cinstite, pornită din sentimente originale și sincer tâlmăcite, așa cum a început-o și Aman⁸². Din aceste rânduri, așternute cu nedisimulată ironie și chiar vehemență la adresa moderniștilor, reiese că Dimitriu era un apărător al tradițiilor plasticii naționale și refuza orice contaminare de la curentele ce se impuseseră în străinătate. În acest fel, el era în consens cu Horia Igiroșanu care arborase pe frontispiciul unui număr al revistei sale o frază-manifest: „*Clipa* va duce lupta contra țicniților cari profanează arta⁸³”, adesea critica nemilos excesele moderniste ale unora dintre expozanți⁸⁴. Deși revista „*Clipa*” era o publicație foarte modernă ca aspect și ca materiale publicate, inclusiv promovarea artei filmului căreia directorul îi era foarte devotat, avea o poziție foarte rezervată și dezaprobatore față de toate tendințele de înnoire din artele de șevalet. Unul dintre colaboratorii constanți ai revistei, graficianul Virgil Condoiu, publica în numărul jubiliar al revistei din 17 mai 1925, o caricatură intitulată *La teasc!* în care erau reprezentate niște mâini vânjoase ce strângeau șurubul unui teasc pe a cărui placă de presare era scris „*Clipa* Nr. 100”. Din gura celui strivit sub greutatea presei ies numele celor mai recente curente din plastica vremii: Futurism, Cubism, Crudism, Dadaism, Impresionism, Constructivism și, în final, cu o semnificație strict locală, Fraude⁸⁵. (Fig. 40) Nu este de mirare că, în aceeași perioadă, Dimitriu contribuia și el cu două

⁸¹ Horațiu Dimitriu, *Theodor Aman (1828-1891). Viața și opera pictorului. Cuvânt explicativ cu prileju publicării acestei biografii în gazeta Clipa*, în *Clipa* nr. 104/14 iunie 1925, p. 3.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Clipa* nr. 23/18 noiembrie 1925, p. 1.

⁸⁴ Horia Igiroșanu, *Nebunia secolului – arta ultra modernistă, Cazul Maxy*, în *Clipa* nr. 23/18 noiembrie 1923, p. 3; Idem, *Un alt nebun: Marcel Iancu*, în *Clipa* nr. 30/6 ianuarie 1924, p. 3; Idem, *Clinica mea. Cazul Rubin și Brauner*, în *Clipa* nr. 75/18 noiembrie 1924, p. 3; Idem, „*Cărămizile*” S. A. F., *Generozitatea ministerului artelor, Misiunea d-nei Minulescu la Paris, Criticul plastic al Gândirii, Expoziția femeilor*, în *Clipa* nr. 94/29 martie 1925; Idem, *Exotismul în plastica românească (balcicomania, turcomania, țiganomania)*, în *Clipa* nr. 117/1 noiembrie 1925, p. 3; Idem, *Exotismul în plastica românească II (Balcicomania, Cazul Iser)*, în *Clipa* nr. 118/8 noiembrie 1925, p. 3.

⁸⁵ *Clipa* nr. 100/ 17 mai 1925, p. 1.

caricaturi șfichiuitoare la adresa stării de lucruri din viața artistică locală și a celui de care depindeau destinele artiștilor. În numărul din 25 iunie, plasticianului îi este publicată o caricatură intitulată *Minuletti il futurista*⁸⁶. (Fig. 41) Desenul este însoțit de câteva rime șugubețe, pline de ironie la adresa poetului simbolist Ion Minulescu, director general al Artelor în Ministerul Cultelor și Artelor: „Deși romanul a apărut/ E «roșu, galben și albastru»/ E totuși **roșu** moscovit;/ Dar luciul este potrivit/ Fațadei sale liberale/ Cu dosul proaspăt **înroșit**”. Erau făcute referiri la romanul *Roșu, galben și albastru* apărut în 1924, aceste cuvinte apărând pe aburii ce se ridică din ligheanul cu apă fierbinte în care Minulescu își bălăcește picioarele în vreme ce, așezat pe un cap de piatră pe care este scris numele lui Brâncuși, citește, pufăind din trabuc, ziarul *Viitorul*, unde deținuse funcția de secretar de redacție, pe ale cărui coloane sunt scrise acuzațiile legate de conducerea sa discreționară și scandalurile din ultima vreme: fraudele de la Teatrul Național, Filarmonică, Salonul Oficial. Figurat în pantaloni scurți susținuți de cozondraci, poetul are pe spate însemnul bloșevicilor ruși, secera și ciocanul încrucișate, ia deasupra lor, minuscul desenate, compasul și echerul masonic, cu trimitere la simpatiile personajului pentru Frăția zidarilor liberi. Pe turul pantalonilor este scris numele revistei de cultură *Integral* a lui Ilarie Voronca. De pe un soclu înalt, poetul este privit, cu insistență, de bustul unui confrate, Octavian Goga, fost ministru al Cultelor și Artelor în guvernul generalului Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 16 decembrie 1921). Schița este plină de simboluri și de referiri la evenimente recente care îl puseseră pe Minulescu într-o poziție de adversitate cu mulți dintre contemporanii care își făcuseră o carieră în lumea artelor, actori dramatici, muzicieni și plasticieni. Un recent articol semnat de Igiroșanu critica prezența ca reprezentant al României la Expoziția universală de artă decorativă de la Paris a Cludiei Millian-Minulescu, poetă și soția directorului general al Artelor, ce fusese trimisă pentru a studia felul de organizare al muzeelor franțuzești⁸⁷.

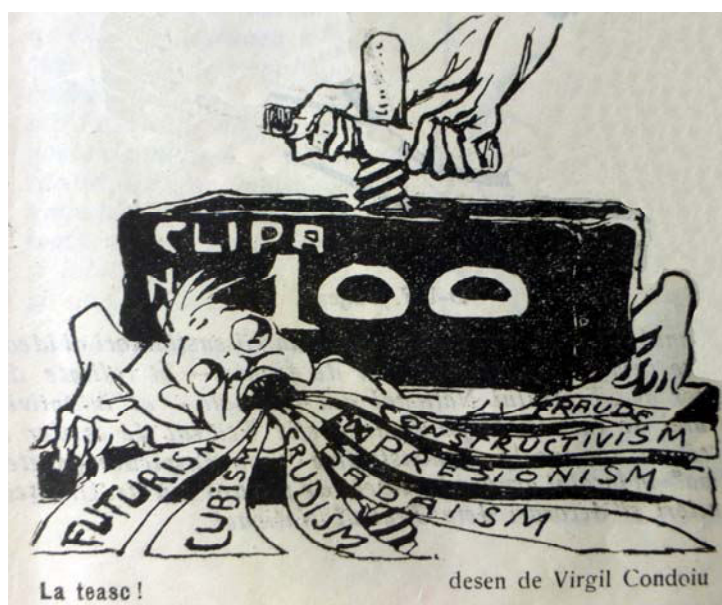

Fig. 40. Virgil Condoiu, La teasc, în *Clipa* nr. 100, 17 mai 1925.

Următorul desen satiric al lui Dimitriu este o crudă ironie la adresa fondurilor reduse puse la dispoziție de oficialități oamenilor de cultură și artă. În titlu a fost folosit un regionalism care poate pune pe gânduri pe cititor dar, datorită ilustrației elocvente, poate fi ușor decodificat și revelă umorul amar cu care este investit: *Pomana Pochilor* (sic) și a muzelor⁸⁸. (Fig. 42) Este o imagine hibridă de Janus bifrons care, pe stânga ia chipul unui preot obez, cu pântecul răsfrânt și chipul dominat de un zâmbet viclean și satisfăcut, cu potcap enorm și barbă zbârlită iar în dreapta o creatură feminină, cu anatomie sintetică amintind de Principesa X a lui Constantin Brâncuși, care ține în mână o floare delicată. Creatura este așezată pe un bolovan pe care este scris, cu majuscule, BUGET. Evident, preotul ocupă mult mai mult decât s-a fi convenit în vreme ce muza

⁸⁶ *Clipa* nr. 106/ 28 iunie 1925, p. 1.

⁸⁷ Horia Igiroșanu, „Cărămizile” S. A. F., *Generozitatea ministerului artelor, Misiunea d-nei Minulescu la Paris, op. cit.*

⁸⁸ *Clipa* nr. 109/ 9 august 1925, p. 1.

Fig. 41. Minuletti il futurista,
în *Clipa* nr. 106, 28 iunie 1925.

Fig. 42. Pomana Pochilor și a muzelor,
în *Clipa* nr. 109, 9 august 1925.

abia își poate ține locul pe o margine. În vreme ce în fața omului bisericii este aprinsă o lumânare mare și groasă ce avea în jur, la bază, aruncate sumedenie de monede, lângă geniul artelor erau doar trei lumânări firave care, însă, dădeau o lumină puternică iar în preajma lor crescuseră lujere plâpânde ca semn al rodniciei creativității artistice. Mesajul era foarte clar: pe când biserica beneficia de fonduri generoase din partea ministerului deși rămăsese închistată în conservatorism, artele, cu toate că erau foarte productive, pornite pe calea modernizării, erau ignorate și nu primeau un buget adecvat. Legenda oferea explicații suplimentare „...Sau generozitatea Ministerului Cultelor și Artelor în anul de grație 1924–1925”. Citarea în desen a siluetei sculpturii lui Brâncuși, *Principesa X*, care produsese scandal, la Paris, în 1920, la Salon des Indépendants⁸⁹ sau, a celui cap din anterioara caricatură, erau ecouri ale expoziției *Contimporanul* ce fusese deschisă la București, în 1924, între 30 noiembrie și 30 decembrie, și pe care Dimitriu sigur o vizitase. Acolo figuraseră 4 sculpturi și câteva fotografii ale unor opere din atelierul lui Brâncuși, alături de lucrări ale lui Hans Arp, Paul Klee, Kurt Schwitters, Hans Richter, Viking Eggeling, Marcel Iancu, Milița Pătrașcu, Mattis Teutsch, M. H. Maxy, Victor Brauner și ale altor câtorva artiști de mai mică însemnătate din Belgia, Cehoslovacia, Polonia, Serbia și Ungaria⁹⁰. Chiar dacă autorul desenului satiric nu ar fi știut de acea expoziție emblematică pentru tendințele din plastica momentului, putuse vedea reproduceri ale operelor marelui sculptor în numărul din luna ianuarie 1925 al revistei *Contimporanul* – ai căror redactori erau Ion Vinea, Marcel Iancu și M. H. Maxy – care-i fusese consacrat lui Brâncuși⁹¹. Totuși, este puțin probabil ca Dimitriu să nu fi aflat de acea

⁸⁹ Margit Rowell, Friedrich Teja Bach, Ann Temkin, *Constantin Brancusi 1876–1957*, Paris, 1995, p. 380.

⁹⁰ *L'Exposition internationale du „Contimporanul”*, în *Contimporanul* Consacrat lui: Constantin Brâncuș sculptor roman, nr. 52/ianuarie [1925], p. 8; Margit Rowell, Friedrich Teja Bach, Ann Temkin, *op. cit.*

⁹¹ *Contimporanul* Consacrat lui: Constantin Brâncuș, sculptor roman, nr. 52/ianuarie [1925].

manifestare mai ales că ea îl scandalizase pe patronul foii la care colabora și acesta semnase o cronică plină de virulență la adresa organizatorilor și expozanților adunați în Sala Sindicatului Artelor Frumoase. În articolul intitulat *Mai multă cinste și pricepere, d-lor confrăți*, Igiroșanu spunea răspicat: „A fi artist e un mare lucru, ce nu pot să-l prețuiesc domnii dela Contimporanul. S-ar putea spune că îndrăsneala goniților de pe meleagurile străinătății și refugiați la noi, ne face rău, necinstindu-ne modesta noastră pricepere și înțelegere de frumos; iar toți cari foesc în jurul lor, cu întreaga lor inconștiență, sunt îndrăsneții corupți de furia veacului și întreg desfrăul deslănțuit cu atâta nefirească și neîngăduită patimă, în urma războiului. (...) Avem nevoie chiar să scăpăm curând de acești culeși de prin taverne, corupători ai bunului gust. M-am agățat iar fără voe de ciuguliții la minte ce vor cu orice chip să fie propovăduitorii unei noi arte, deoarece vreau să atrag atenția serios acelor cari mai plutesc în nedumerire, și să nu uite că: pictură, sculptură, artă decorativă, aquarelă, pastel, aqua-forte, e cu totul altceva; ceva mult departe de pământul tuturilor înrăiților, ceva care se apropie de Dumnezeu. E greu să spui în vorbe aceia ce trebuie să se simtă și să se înțeleagă în domeniul artei pure. (...) Îmi fac totuși o datorie și o cinste, izvorâtă din dragul pentru arta bună, adevărată și mai cu seamă pentru țara mea, de a fi gardianul întregii moșteniri artistice lăsate dela strămoșii mei, care moștenire dacă nu o cunosc mulți, nu e vina mea. (Sub această latură pot fi socotit un «rămas în urmă»). Și mai cu seamă confrăților dela celelalte gazete le dau un sfat: să nu se amestece unde nu le e treaba dacă nu se pricep și nu înțeleg rostul. Să spui o vorbă despre artă și artiști nu e lucru ușor. Trebuie să o cunoști și să-i înțelegi. Probă evidentă, tot în «Mișcarea Literară» și pe aceeași pagină se înjură un ministru al artelor pentru că nu a cumpărat colecția de Luchieni, rămasă de pe urma lui B[ogdan] Pitești, și mai sus, la loc de cinste, se preamărește inițiativa celor de la «Contimporanul» cu bazaconiile lor. Își dau în cap singuri: *Luchian* și *Maxy*, cu întreg cortegiul! Câtă distanță! Apoi, d-lor confrăți una din două: Ori preamăriți cum se cuvine moștenirea lăsată de marele *Luchian*, ori strângeți în brațe pe toți *Marcelușii* și *Rubinii* de la noi. Găsesc că e mult mai cinstit să ști ce vrei»⁹².

Monografia lui Dimitriu din care fuseseră publicate abia primele pagini, a suscitat un interes imediat pentru personalitatea marelui înaintaș. Pe 23 august 1925 a fost organizat, din inițiativa Sindicatului Artelor, un parastas pentru Aman, la 34 de ani de la mutarea sa la cele veșnice⁹³. După ceremonia religioasă, desfășurată la biserica Boteanu, din preajma casei artistului ce devenise muzeu în 1908, a urmat un pelerinaj la mormântul maestrului din Cimitirul Bellu și, după amiaza, o conferință. Cu toată inițiativa salutară, evenimentul nu s-a bucurat de aflul de public convenit și nici de prezența oficialităților din minister. Horia Igiroșanu semna, cu amoc, un articol în revista sa, intitulat *La mormântul lui Th.Aman*, în care dădea frâu liber criticii îndreptățite la adresa nercunoștinței posterității față de acel proteic artist și fondator de școală : „A trebuit să treacă 34 de ani dela moartea aceluia care a fost mai mult decât un pictor; 34 de ani de uitare și nepăsare dela moartea artistului pictor și profesor al întregii generații de artiști români, pentru ca să i se pomenească, în Biserica Boteanu, numele. E un semn bun această inițiativă a sindicatului nostru al artelor plastice; un început de trezire a meșteșugarilor mânăuitori abili ai dălței și pensulei; trezire mult așteptată, căci dacă la această comemorare nu au luat parte – suflătește cel puțin – toți cetățenii acestei țări, vina o poartă întreaga familie de artiști; întâi pentru că n-au știut să-și preamărească și să-și iubească înaintașii; și al doilea fiindcă nici unul nu s-a ostenit, cel puțin din aceia ce l-au cunoscut și iubit, să-l facă știut generației actuale de artiști, pentru ca ei la rândul lor să poată purta mai departe numele și faima marelui dispărut»⁹⁴. În continuare era elogiată munca de restituire a personalității uitate pe care o întreprindea monografistul: „Cu multe piedici și nesfârșite necazuri a trebuit să lupte pictorul Horațiu Dimitriu până ce a reușit să reconstruiască și să închege viața și opera lui *Theodor Aman* într-un mare studiu căruia i-am făcut loc cu atâta fericită bucurie în coloanele «*Clipei*». Abia acum începe să ni se lumineze o întreagă epocă din scurta viață a istoriei artelor românești. Studii serioase asupra vieții și operei marilor înaintași ai picturii și sculpturii, nu avem aproape deloc.

Inițiativa sindicatului nostru pentru pomenirea lui Theodor Aman și munca plină de dragoste a unuia din camarazii noștri de a ne reda în întregime viața și opera unui pictor mare și în lumina ei adevărată, nu poate decât să găsească desăvârșitori; și mai cu seamă bune ocazii de a ne cunoaște trecutul cât și păcătoasa noastră desinteresare față de tot ce-i al nostru mai drag și mai sfânt»⁹⁵. Apoi, autorul deplângea prezența firavă a plasticienilor la tristul eveniment de pomenire, absența ministrului sau a altor oficialități în afara

⁹² Horia Igiroșanu, *Mai multă cinste și pricepere, d-lor confrăți*, în *Clipea* nr. 79/14 decembrie 1924, p. 3.

⁹³ *Clipea* nr. 110/ 23 august 1925, p. 1.

⁹⁴ Horia Igiroșanu, *La mormântul lui Th.Aman*, în *Clipea* nr. 111/6 septembrie 1925, p. 3.

⁹⁵ *Ibidem*.

directorului Școlii de Belle-Arte, G. D. Mirea, fost elev și apoi colaborator al lui Aman – venit mai mult în nume personal – și destăinuia, rușinat, regretabilul fapt că, în cimitir, nici măcar nu știau unde se afla locul de veșnică odihnă al celui comemorat: „(...) Ne-am rătăcit în *cetatea morților* dela Bellu și nu am putut afla crucea și mormântul aceluia la care ne duceam în vizită, cu flori și lacrimi pe obraz, până ce nu a venit un bătrân gardian pentru a ne arăta calea. Se poate închipui o altă împrejurare mai evidentă care să ne arate așa cum suntem? De 34 de ani, nimeni în afară de venerabila d-nă Aman – care încă e în viață – nu a fost o singură dată la mormântul lui Th. Aman. Să ne mai mirăm, cetățeni, strânși în jurul unui crez de artă adevărată, că artistul e uitat și de oameni și de d-zeu, în viața lui amară, când nici după moarte nu sunt cinstiți cum trebuie.” Ca summum al dezinteresului și nerecunoștinței flagrante față de ilustrul înaintaș era revelat faptul că, în școala pe care el o fondase, nu exista nici un portret pictat sau fotografia sau vreun bust al acestuia, ca să-i preamărească memoria, iar soția sa murea de foame deși donase țării un muzeu și o colecție importantă. Și chiar mai mult, nici măcar la cursurile de istoria artei nu se preda despre el...

Capitolele despre viața lui Aman semnate de Dimitriu au apărut până la finele lunii februarie 1926, 13 articole în total. Deși el însuși plastician, Dimitriu deținea o incontestabilă propensiune pentru cercetarea sistematică a istoriei artei, stăpânea vocabularul adecvat și cunoștințele necesare întocmirii unei lucrări de ținută academică. În Prefață, autorul enunță sursele folosite și schițează un studiu istoriografic critic, menționând anterioarele biografii întocmite de dr. C. I. Istrati⁹⁶ și Al. Tzigara-Samurcaș⁹⁷ – căruia îi reproșă o încercare de minimalizare a aportului și talentului artistului în comparație cu acelea ale mai tânărului N. Grigorescu⁹⁸ – sau documentele publicate de N. Iorga despre tatăl pictorului⁹⁹ și despre viața plasticianului¹⁰⁰, desprinsă din corespondența cu fratele mai mare păstrată pe atunci în muzeul craiovean¹⁰¹. De mare folos i-au fost în cercetare cele trei mape cu documente de la Academia Română și arhiva aflată încă în posesia venerabilei doamne Ana Aman, în special scrisorile din tinerețe ale maestrului. Dimitriu poate fi considerat un pionier al istoriei orale. El preciza: „Informațiile, culese din viu grai, sunt și ele foarte prețioase. Cea mai indicată persoană pentru aceasta este, fără îndoială, venerabila și înțeleapta soție a lui Aman”. Autorul a avut îndelungi conversații cu ea despre care afirma că „are o memorie extraordinară, hrănită de sentimente indisolubile de adorare pentru acela care a fost valorosul d-sale soț. Multe și variate, precise și prețioase mi-au fost cele spuse, cu o nesfârșită înflăcărare, de d-sa; cred că admirația n-a impietat deloc asupra adevărului, lucru de care m-am putut convinge, prin documentele respective”¹⁰². A mai avut și alți informatori găsiți printre diverși descendenți, colaterali, ai maestrului. În acest fel a beneficiat de o informație de primă mână la care nu va mai avea acces nici un alt biograf de după el.

Pentru epoca în care și-a redactat lucrarea, Dimitriu era un pionier și un cercetător modern. El nu și-a tratat subiectul singular ci l-a contextualizat. Bun cunoscător al Craiovei în care el însuși trăise o lungă perioadă de timp, a reușit să prezinte Cetatea Băniei așa cum fusese în vremea lui Aman, să reconstituie trama stradală a cartierului în care se afla locuința părintească, în curtea bisericii Sf. Troiță, și vecinătățile, familiile prietene sau înrudite, bisericile și casele boierești mai importante ale urbei, majoritatea dispărute chiar până la revenirea de la studii din Franța a tânărului artist iar altele nu mult după aceea¹⁰³. Genealogia familiei, statutul părinților, înrudirea mamei, grecoaică de sânge, cu domnitorul Ioan Caragea, încuscrirea sau amicitia cu alte familii boierești bogate, au darul de a zugrăvi o lume de la început de veac XIX, încă tradițională, în care viitorul artist vede lumina zilei¹⁰⁴. Este știut că artistul s-a născut la Câmpulung-Muscel, în timpul refugiului din calea unei molime izbucnită în timpul Războiului ruso-otoman din 1827–1828, bun prilej pentru autor de a prezenta viața patriarhală a acelui oraș de munte, zilele de târg de Sf. Ilie, existența îmbelșugată a monahilor greci din mănăstirea închinată Athosului și corecțiile părintești date droaiei sale de

⁹⁶ Dr. C. I. Istrati, *Theodor Aman – Biografie*, București, 1904.

⁹⁷ Alexandru Tzigara-Samurcaș, *Catalogul Muzeului Theodor Aman*, Ed. Minerva, București, 1908.

⁹⁸ Horațiu Dimitriu, *Theodor Aman (1828-1891). Viața și opera pictorului. Prefață I*, în *Clipa* nr. 105/ 21 iunie 1925, p. 3.

⁹⁹ N. Iorga, *Correspondența lui Dimitrie Aman, negustor din Craiova (1794–1834) publicată după originalele păstrate în Muzeul Aman din Craiova*, Tipografia Neamul Românesc, București, 1913.

¹⁰⁰ Idem, *Cum trăia un pictor acum 60 de ani*, în *Ramuri* nr. 6–7/1922.

¹⁰¹ Horațiu Dimitriu, *Theodor Aman. Prefață II*, în *Clipa* nr. 106/28 iunie 1925, p. 3.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ Idem, *Theodor Aman (11). Liceul Sf. Sava din București*, în *Clipa* nr. 122-123/ 25 decembrie 1925, p. 3.

¹⁰⁴ Idem, *Theodor Aman (3) (1828–1891). Viața și opera pictorului. Serdarul Dimitrie Aman 1774 (?)–1833 (?)*, în *Clipa* nr. 107/12 iulie 1925, p. 2; Idem, *Theodor Aman (6). Căsătoria lui Dimitrie Aman cu Despina Paris*, în *Clipa* nr. 109/ 9 august 1925, p. 4; Idem, *Theodor Aman (7). Nașterea Pictorului 28 aprilie 1828*, în „*Clipa*” nr. 110/ 23 august 1925, p. 4; Idem, *Theodor Aman (9). Copilăria lui Aman. Serdăreasa Pepica Aman 1800-1868*, în *Clipa* nr. 120/29 noiembrie 1925, p. 2.

copii de boierul Ilie Vlădăianu, condicarul locului și gazdă a serdarului Aman și a familiei sale¹⁰⁵. Toate acestea sunt scrise cu un condei alert de Dimitriu, ca perfect cunoscător al vieții sociale și economice a Valahiei de dinaintea Regulamentului Organic, bazat pe memorialistica vizitatorilor străini și pe relatări ale unor descendenți ai contemporanilor acelor vremi. În discursul său, Dimitriu punctează, mai departe, marile transformări prin care trecea țara și mediul ei urban în evoluția spre o societate modernă, franțuzită, și formarea unei elite în preajma Unirii Principatelor.

Artistul Aman nu apărea *ex nihilo* într-un ținut izolat de lumea civilizată unde nu existau tradiții artistice seculare, ci într-o zonă, ce-i drept de graniță dar în care se întâlneau și se amestecau gusturile și tendințele artistice ale Orientului cu acelea ale Occidentului, peste stilul arhitecturii și al icoanelor bizantine, adoptate la dimensiuni reduse dictate de spațiile publice românești și de averile modeste ale ctitorilor, se suprapunea orfevreria și artele somptuoare de filiație barocă ale Apusului, introduse pe filieră transilvăneană – aspect tratat, pe larg, în capitolul apărut pe 10 ianuarie 1926¹⁰⁶. Autorul menționează faptul că, deși artistul nu a fost atras de arta sacră a pavat, totuși, drumul urmașilor care au înțeles-o și apreciat-o: „Influența lui Aman a fost decisivă în dezvoltarea gustului pentru *Frumos*: el a pregătit pe contemporanii săi să poată admira mai târziu frumusețile specifice ale vechilor zugrăveli bisericești.”¹⁰⁷ Întrărirea artistică a profesorilor săi, Constantin Lecca și Carol Wahlstein – dar și a celorlalți dascăli, iluștri cărturari și luminători ai generațiilor tinere – sunt evidențiate la justa lor însemnătate pentru cariera viitorului pictor¹⁰⁸. Acceptul destul de greu dat de mamă pentru a îmbrățișa cariera artistică spre care simțea chemare și deplasarea spre Orașul Luminilor, cu primitivele mijloace de locomotie ale timpului – căruța de poștă – pe un traseu anevoios ce străbătea aproape o jumătate de continent au fost descrise de Dimitriu cu talentul și culoarea locală menite a introduce lectorii în atmosfera acelor timpuri¹⁰⁹. Tânărul oltean a nimerit în mijlocul boemei pariziene dar aceasta nu l-a atras și s-a distanțat de ea pentru a se dedica studiului în atelier. Dimitriu comenta, cu justete: „Aman desigur n-a cunoscut mizeria bohemă, totuși, toată viața a fost un bohem, poate cam prea elegant și avut, dar totuși un bohem cu suflet și cu inima”¹¹⁰.

Pe lângă textele bine documentate, Dimitriu s-a străduit să-și și ilustreze materialul, fie cu fotografii ale lui Aman, fie cu portretul tatălui, negustor boierit, sau al mamei sale, operă de tinerețe a artistului.

În vara anului când începuse publicarea fragmentelor din viața lui Aman, Horațiu Dimitriu, suferind deja de o fizie avansată, a petrecut un scurt interval de timp într-o casă de odihnă amenajată într-o fostă reședință brâncovenească la Sâmbăta de Sus. A împărțit șederea cu alți câțiva confracți între care Ștefan Dimitrescu, Nicolae Tonitza¹¹¹, cel dintâi fost camarad în grupul plasticienilor de la Marele Cartier General. Deși a lucrat cu spor iar peisajul l-a atras ca motiv major pentru pânzele sale, atmosfera din acea locuință ce trebuia să o împartă cu alții ce nu făceau parte din tagma plasticienilor nu i-a plăcut și, indignat, a scris o notiță de protest în paginile *Clipei*. Intitulată *Viața la Curte* și datată 15 august, în ea era criticată, cu ironie amară, dezordinea și zgomotul din acel spațiu și se făceau propuneri pentru instituirea unor reguli de bun-simț pentru conviețuirea beneficiarilor: să fie admiși doar aceia trecuți de 30 de ani care să aibă obligativitatea de a nu își aduce întreaga familie, femeile să fie excluse și pentru ele să fie organizate serii speciale de cazare, să nu fie dat acces celor înstăriți sau cu un salariu substanțial, să fie interzise petrecerile și jocurile de noroc și tot ceea ce ar fi putut deranja liniștea obștească¹¹². (Anexa 1) Boala de piept a lui Dimitriu avansa rapid iar el nu se putea simți bine într-un mediu prea vesel și gălăgios când avea nevoie de multă liniște interioară spre a se concentra pe munca sa. Peste câteva luni se afla în ultima fază a bolii și avea zilele numărate. Câțiva prieteni au insistat să-i organizeze o expoziție și artistul a acceptat deși nu mai putea avea controlul asupra aranjării acesteia. Manifestarea era anunțată de periodicul la care colaborase atât de frecvent în ultima vreme ca fiind programată în luna februarie la Casa Artelor de pe Str. Câmpineanu nr. 17.¹¹³ (Anexa 2) H. Blazian i-a dedicat un lung și frumos paragraf în *Cronica artistică* din „Adevărul

¹⁰⁵ Idem, *Theodor Aman* (7). *Nașterea Pictorului*, op. cit.

¹⁰⁶ Idem, *Theodor Aman* (12). *Zugrăveala veche românească*, în *Clipa* nr. 124/ 10 ianuarie 1926, p. 2.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Idem, *Theodor Aman* (10). *Primele încercări plastice ale pictorului. Anii de școală*, în *Clipa* nr. 121/ 6 decembrie 1925, p. 2; Idem, *Theodor Aman* (11). *Liceul Sf. Sava din București*, op. cit.

¹⁰⁹ Idem, *Theodor Aman* (13). *Plecaea la Paris*, în *Clipa* nr. 127/21 februarie 1926, p. 3.

¹¹⁰ Idem, *Theodor Aman* (10). *Primele încercări plastice ale pictorului*, op. cit.

¹¹¹ Paul Rezeanu, *Pictori puțin cunoscuți*, op. cit., p. 136.

¹¹² Horațiu Dimitriu, *Viața la Curte*, în *Clipa* nr. 110, 23 august 1925, p. 3.

¹¹³ *Expoziția Horațiu Dimitriu*, în *Clipa* nr. 126/7 februarie 1926, p. 2.

Literar și Artistic” din 7 martie 1926¹¹⁴. Totuși, la foarte scurt timp, plasticianul s-a stins. Blazia revenea cu trista știre în următorul număr al revistei unde colabora, deplângând indiferența oficialităților față de suferința remarcabilului și prolificului artist¹¹⁵. (Anexa 3) Sfârșitul s-a consumat, după afirmațiile lui Paul Rezeanu, pe data de 5 martie, în chiar ziua vernisajului, fără ca plasticianul să poată fi prezent la propria expoziție¹¹⁶. Pe lângă o viață de artist frântă în plină forță creatoare, se întrerupea și publicarea monografiei Aman. Se ajunsese doar la anul plecării tânărului oltean la studii la Paris, când totul s-a oprit, frustrând istoriografia de specialitate de prima și cea mai originală lucrare dedicată părintelui artei naționale moderne. O altă funestă coincidență a fost dispariția, în același an, 1926, a doamnei Ana Aman, principală informatoare a monografistului.

La fel ca existența sa discretă, și plecarea sa din viață a trecut aproape neobservată. Este uimitor faptul că *Neamul Românesc*, periodicul la care colaborase atât de intens, unde contribuise la creșterea deverului și a valorii estetice, nu a inserat nici măcar un modest anunț la dispariția sa.

Pe prima pagină a numărului *Clipei* din 21 martie 1926 era tipărită o xilogravură a sa cu dramatica scenă a Răstignirii și sfințele femei adunate la picioarele crucii în momentul în care Mântuitorul expiază iar cerul este brăzdat de fulgere (Fig. 43). Din tăieturi sigure de dăltiță, artistul obținuse o maximă sintetizare a formelor anatomice și a expresiilor de durere și de jale ale Mariilor înveșmântate în negru pentru a evidenția albeața trupului martirizat. În același număr, pagina a treia a fost rezervată celui dispărut: un autoportret cu paletă isoțește două texte semnate de Horia Igiroșanu și de maiorul Gheorghe Băgulescu, un alt constant colaborator al revistei. Chipul trist al lui Horațiu Dimitriu se citește din luminile purtate, puternice, venite din dreapta și din stânga, lăsând totuși mare parte din trăsături în umbră spre a specifica tragismul vieții sale. (Fig. 44)

Igiroșanu sublina în rândurile sale însemnatul aport al artistului, nu numai în plastica pe care o practicase deplin convins în potențialul motivului național și respingând, cu dispreț, curente și modele străine sufletului românesc ci și la istoriografia de specialitate care, prin mutarea sa la cele veșnice fusese văduvită de o contribuție esențială la cunoașterea operei lui Aman. Textul conținea, în esența sa, principiile după care se ghida redactorul revistei, care avea o declarată aversiune pentru toate orientările exagerate din arta contemporană – așa cum etichetase, drept „nebunia secolului – arta ultra modernă”, creațiile lui M. H. Maxy, Marcel Iancu și Victor Brauner¹¹⁷ – militând pentru un specific autohton¹¹⁸ ce rezida în opera lui Dimitriu: „Am pierdut pentru totdeauna pe unul

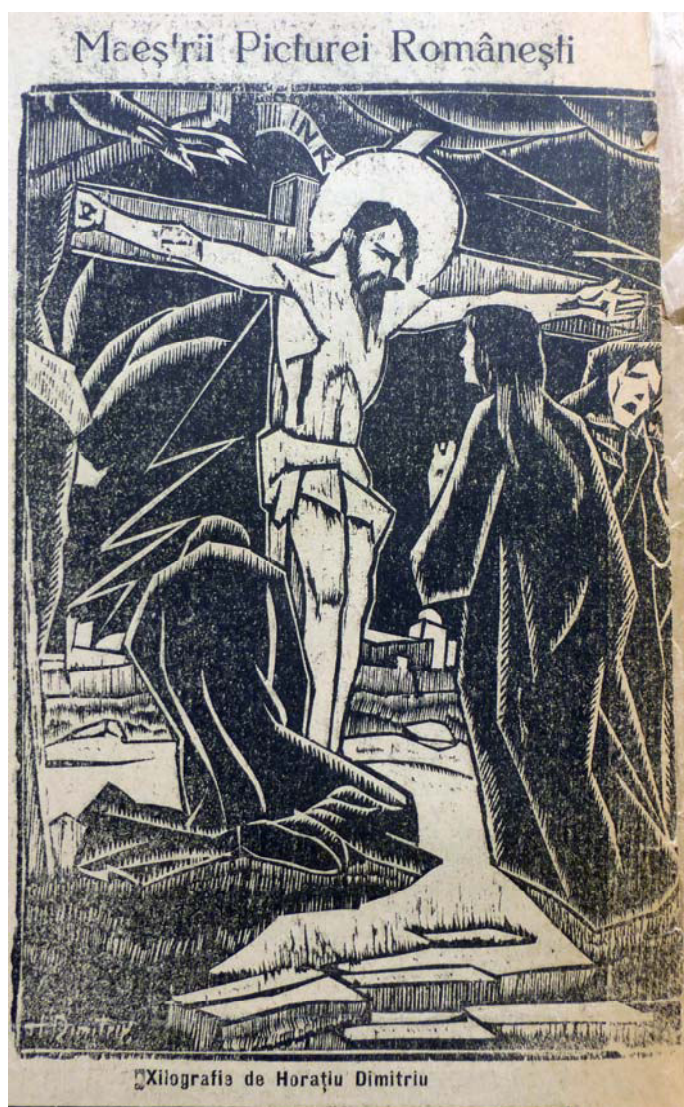

Fig. 43. Răstignirea, în *Clipa* nr. 129, 21 martie 1926.

¹¹⁴ H. Blazian, *Cronica artistică*, în *Adevărul Literar și Artistic* nr. 274/ 7 martie 1926, p. 6.

¹¹⁵ Idem, *Cronica artistică*, în *Adevărul Literar și Artistic* nr. 275/14 martie 1925, p. 6.

¹¹⁶ Paul Rezeanu, *Pictori puțin cunoscuți*, op. cit., p. 137.

¹¹⁷ Vezi nota 84.

¹¹⁸ Într-unul dintre articolele amintite mai sus, Horia Igiroșanu își enunța crezul și lovea, nemilos, în avangardiști: „E o nemaipomenită îndrăzneală ca, în țara noastră de plugari și ciobani, cu cer limpede și câmpii întinse și mănoase să apară asemenea

Fig. 44. Horațiu Dimitriu, Autoportret, în *Clipa* nr. 129, 21 martie 1926.

dintre noi, care mai credea, cu întreaga lui convingere, în posibilitățile unei arte curat românești; dușman de moarte al nebunilor și șarlatanilor cari au necinstit arta prin manifestările lor bolnave, ce tindeau la distrugerea frumosului etern, era alături de noi un puternic și de neînvins luptător. Nu numai cu vorba și scrisul lui atât de argumentat, convingător și simțit, dar cu întreaga lui viață ce a revărsat-o în opera lui picturală, a luptat împotriva tentativelor odioase pornite din afara cercului, atât de larg, de simțire românească. A lăsat în urma lui un gol de neîmplinit și o operă vastă – (la care a lucrat până în ultima clipă) – neterminată. Amintesc cititorilor mei numai «Viața și Opera pictorului Aman», operă de mare însemnătate, la care muncise ani de zile, numai pentru adunarea materialului și a documentelor necesare. O întreagă epocă de întuneric pentru mintea chiar a celor mai pricepuți istoriografi și esteti, fusese luminată prin cercetările lui Horațiu Dimitriu.(...) Odată cu moartea scumpului prieten Horațiu Dimitriu, se risipesc toate acele foi volante pe care își notase cercetările. Cine le va mai ști rostul?(...) ¹¹⁹ Era, pentru autor, un bun prilej de a critica flagrantă indiferență și ignoranță față de creatorii secolului al XIX-lea, menționând cele câteva publicații cu intenție monografică și valoare discutabilă apărute până atunci. (Anexa 4) În revistă urma orația funebă a maiorului Gheorghe Băgulescu, al cărui nume era constant întâlnit în coloanele periodicului. Acesta glosa pe aceleași teme ale caracterului puternic și devotamentului față de arta nealterată de tendințele venite din exterior pe care le manifestase cel dispărut: „Talent născut, suflet rupt din brazda pământului dacic, străinătatea i-a întărit talentul, fără a-i înstrăina simțirea. El a trecut arta prin prisma naționalității, conștient că aceasta nu-i va aduce nici un folos din partea României Oficiale, dar toată prigoana și tot boicotul din partea Românilor fără de țară sau a streinilor fără de scrupul. (...) Culoarea amestecată cu uriașu-i talent și cu sudoarea pământului sfânt al acestui neam, ne-a dat așa cum o știm cu toții, și cei ce nu știu vor pricepe astăzi, pagini din războiul nostru, case de țară, dumbrăvi, zăvoaie, biserici, mici, singuratic, dărâmate de necredință, sau biserici înăbușite prin orașele țării, de multele etaje ale băncilor streine, născute după război; țărani vânjoși, copile rumene din frumoasa țară a Ardealului, urmași de ai lui Avram Iancu sau

specimene intruse în domeniul artelor noastre plastice, cari dacă trec printr-un moment de criză, dacă acei cari le practică nu-și fac complet datoria, sunt cel puțin pe adevăratul drum, acela pe care trebuie să meargă arta noastră. Artiștii cari nu au țară și nu înțeleg să o aibă, nu au ce căuta în mijlocul nostru. (...) Sunt încă destui în țara noastră care să lupte pentru arta noastră, să o ridice nu să o coboare și să trimeată la balamuc pe nebuni și peste graniță pe acei cari nu înțeleg și nu pot să iubească această țărișoară.” (cf. Horia Igiroșanu, *Nebunia secolului – arta ultra modernă.*, op. cit.).

¹¹⁹ Horia Igiroșanu, *Pictorul Horațiu Dimitriu*, în *Clipa* nr. 129/21 martie 1926, p. 3.

strănepoți de ai lui Jianu. Era deci natural ca talentul lui să fie înăbușit, iar viața să-i fie plină de griji și de suferinți ce au contribuit în bună măsură la pierderea lui, atât de timpurie. *Oficialitatea l-a ocolit pentru ca să nu se supere streinii, streinii l-au acoperit pentru ca să nu-l vadă Românii.* A trăit în mijlocul nostru și nu l-am văzut. (...) A învins talentul, dar a fost răpus pictorul. (...) Așezat aici în mijlocul camarazilor ofițeri, mari la suflet ca și tine, sbuciumați în timpul vieții lor ca și tine, *tu generalul artei și simțirei românești*, vei dormi în pace somnul veșnic hotărât de legile Dumnezeirei(...) ¹²⁰.”

Cariera sa, foarte scurtă, s-a derulat pe o perioadă de 20 de ani, repartizată simetric de-o parte și de alta a unui ax reprezentat de Marele Război: format și afirmat înaintea de 1914 și maturizat după 1916. Grafician de mare forță, practicând nu numai arta de șevalet ci și grafica aplicată, promotor al gravurii în lemn sau linoleum, sensibil pictor îndrăgostit de culorile peisajului patriei, ilustrator de presă cotidiană, caricaturist inspirat și virulent, cercetător interesat de reconstituirea vieții unui înaintaș ilustru, Horațiu Dimitriu a creat între două epoci, marcând prin opera și existența sa fulguranță o vreme a marilor transformări dar fiind curând și pe nedrept uitat, după timpuria sa dispariție. Un talent de primă mărime, cu variate și complexe preocupări, un caracter puternic, un patriot fără egal în convingeri și manifestări, ce se cuvine a fi înălțat pe soclul ce-l merită în panteonul național.

ANEXE

1

Viața la Curte

Sâmbăta de Sus 15 August 1925

„*Odihniți-vă liniștiți, căci aveți dreptul la odihnă*”.

Seria 2-a de pensionari ai ministerului de domenii s-a instalat în masiva clădire a lui Brâncoveanu dela 1 August. După o scurgere de 15 zile, avându-se în vedere cele întâmplate în viața de toate zilele de aci putem afirma că se impune reglementarea admiterei la odihnă. Iată un anteproiect de regulament:

1. Se admit intelectuali numai dela 30 de ani împliniți.
2. Nu se admite ca intelectuali căsătoriți să-și aducă soția, copiii, mamele, soacrele, etc.
3. În aceeași serie nu se admit femei intelectuale, rămânând ca acestea să fie grupate într-o serie feminină aparte.
4. Nu se admit intelectualii avuți și cei care au funcții cu lefuri ce depășesc suma de 15.000 lei lunar.
5. În cuprinsul castelului vor fi interzise bancheturile, petrecerile, jocurile de noroc, în fine tot ce poate turbura liniștea pensionarilor. Seria 2-a, prin nefericita întocmire a dat prilej la o mulțime de neajunsuri pentru toți pensionarii. Alcătuită din probiști și probiste, mult prea tineri, de la teatrul național (între care o pereche în *luna de miere*), din prea multe soții și copiii, viața a fost nesuferită pentru toată lumea. Seria 1-a, se pare, că a fost mai fericită sub acest raport, cu oarecare rezerve.

Cred că această propunere va fi un bine pentru toată lumea.

Discutați deci acest ante proiect-schiță!

Horațiu Dimitriu

Clipa nr. 110/23 august 1925

2

Expoziția Horațiu Dimitriu

Pictorul Horațiu Dimitriu, colaboratorul nostru, pe care cititorii îl cunosc din studiile publicate în „Clipa” asupra artei și, în ultimul timp, asupra lui *Theodor Aman*, fiind bolnav, câțiva prieteni au hotărât să organizeze o expoziție în cursul lunii Februarie la *Casa Artelor* din Str. Câmpineanu 17, în care vor expune parte din lucrările d-sale.

¹²⁰ Maior Gh. Băgulescu, *La mormântul pictorului Horațiu Dimitriu*, în *Clipa* nr. 129/21 martie 1926, p. 3.

Desigur că d-l Dimitriu ar fi vrut să organizeze altfel expoziția. Încă de anul trecut, căutându-și refugiul departe de București, lucra pe îndelete pentru a se înfățișa publicului cu opere întregi.

Visul nu și l-a putut împlini. Boala i-a împuținat puterile. Confrații au ținut să aducă prietenului suferind această mângâiere.

Îndemnăm pe toți să răspundă la chemarea lor cu aceiaș inimă caldă.

Clipa nr. 126/7 februarie 1926

3

Ziarele au anunțat moartea pictorului Horațiu Dimitriu. Munca de a contrasta boalei neiertătoare din pieptul lui, fluxul armonios al unei arte sănătoase, l-a răpus.

Plastica românească pierde în Horațiu Dimitriu un apostol care și-a îngropat viața în pânzele sale, cari întruniau iscusința meșterului cu originalitatea intelectuală a tehnicei.

Dimitriu duce cu el în mormânt un talent viguros, plin de cele mai îndreptățite nădejdi. În lacrima noastră plânge fângăduința ce pornise atât de minunat să se înfăptuiască.

Oficialitatea, ca-ntotdeauna la noi, are vestminte de cioclu. E rândul ei acum să îngrijească de păstrarea prețioasei opere, a acestui artist de a cărui sănătate șubredă n-a vrut să se intereseze.

Acelora care la tusea seacă i-au răsuns cu grabă duioasă și sinceră, improvizându-i cea din urmă expoziție, Horațiu Dimitriu le lasă zâmbetul cald al prieteniei curate; oficialității – îi lasă opera. La expoziția care se mai află câteva zile deschisă, să mergem să depunem prinosul de iubire pentru cel ce și-a lăsat sufletul printre noi.

Adevărul Literar și Artistic nr. 275/14 martie 1926

4

Pictorul Horațiu Dimitriu

O forță uriașă a fost smulsă primăvara aceasta din rândurile noastre.

Pictorul Horațiu Dimitriu a fost răpus de nevoile vieții. Moartea lui timpurie și fulgerătoare a venit ca un trăznit, împietrindu-ne întreaga simțire. Am pierdut pentru totdeauna pe unul dintre noi, care mai credea, cu întreaga lui convingere, în posibilitățile unei arte curat românești; dușman de moarte al nebunilor și șarlatanilor cari au necinstit arta prin manifestările lor bolnave, ce tindeau la distrugerea frumosului etern, era alături de noi un puternic și de neînvins luptător. Nu numai cu vorba și scrisul lui atât de argumentat, convingător și simțit, dar cu întreaga lui viață ce a revărsat-o în opera lui picturală, a luptat împotriva tentativelor odioase pornite din afara cercului, atât de larg, de simțire românească. A lăsat în urma lui un gol de neîmplinit și o operă vastă – (la care a lucrat până în ultima clipă) – neterminată. Amintesc cititorilor mei numai „*Viața și Opera pictorului Aman*”, operă de mare însemnătate, la care muncise ani de zile, numai pentru adunarea materialului și a documentelor necesare. O întreagă epocă de întuneric pentru mintea chiar a celor mai pricepuți istoriografi și esteți, fusese luminată prin cercetările lui Horațiu Dimitriu. Este știut că nu avem încă cercetat, în amănuntele lui, trecutul nostru artistic. S-au făcut cercetări de artă bizantină, de artă primitivă românească, fără prea mari rezultate. S-au neglijat însă cu totul viața și opera primilor noștri meșteri în pictură și sculptură. Se vorbește – nu mai departe decât de arta secolului trecut – ca de o artă făurită de niște anonimi, așa cum ne-am obișnuit să primim toate produsele de artă românească, drept produse anonime, sub eticheta de „*artă populară*”.

Cu toate acestea, meșterii au existat; sunt cunoscuți încă în cercuri restrânse, se mai găsesc urme de documente despre viața și opera lor și nimeni, absolut nimeni nu scrie un rând. În afară de marele *Grigorescu*, asupra căruia a scris *Al. Vlahuță* o monografie mai mult sentimentală și o altă cărțuie cu reproduceri proaste, scrisă de *Cioflec* asupra pictorului *Luchian*, nu mai avem aproape nimic scris. Viața și opera pictorului *Andreescu*, despre care se vorbește atâta, dar nu se știe nimic, nu este încă cercetată. Și tot așa cu ceilalți pictori și sculptori, cari au trăit și au lăsat în urma lor opere însemnate. Odată cu moartea scumpului prieten Horațiu Dimitriu, se risipesc toate acele foi volante pe care își notase cercetările. Cine le va mai ști rostul? Atâta va rămâne, cât a fost publicat în gazeta mea: „*Copilăria pictorului Aman*” până la plecarea lui la Paris.

Dacă ar fi numai aceasta pierderea, și încă ar fi prea mare: dar pictorul *Horațiu* avea înaintea lui un munte de simțire și gândire românească, pe care trebuia să-l urce; avea toate mijlocele și calitățile posibile, pentru ca să fi putut învinge în cele din urmă. Soarta însă, cu ale ei rosturi, a voit altfel. Ne plecăm cu toții în fața ei și primim cu resemnare toate loviturile, închizând în noi toată durerea.

Pentru că simțea și gândea românește, Horațiu Dimitriu a avut mult de suferit; atât de mult încât am curajul să spun că aceste repetate neplăceri, servite cotidian, i-au sdruncinat mai mult sănătatea decât boala care i-a pregătit sfârșitul. Prietenul meu Maiorul Băgulescu a cristalizat, în fraze lapidare, toate acestea în discursul adânc simțit, rostit în preajma prăpastiei de unde începe eternitatea, cu câteva minute mai înainte de a fi învelit în humă trupul drag nouă, care a găzduit un timp atât de scurt, un suflet prea mare, o simțire prea aleasă. E tot ce se putea spune mai ales și mai cu dragoste mare, despre Horațiu Dimitriu. Îl reproduc mai jos cu aceeași pioasă dragoste cu care am scris rândurile de mai sus. Datoria însă față de memoria prietenului Horațiu nu ne-am făcut-o încă. Opera lui întreagă, precum și viața lui plină de sbucium, care poate servi generațiilor viitoare ca un exemplu de muncă cinstită, dragoste de țară și artă românească, trebuie să fie cunoscută.

Horia Igiroșanu
Clipa nr. 129/21 martie 1926

